Filistin Araştırmaları Dergisi
Bulletin of Palestine Studies
e-ISSN: 2587-1862

Kış/Winter 18, 2025, 253-281
Makale Türü / Type of Article: Araştırma Makalesi / Research Article
Gönderim/Submitted: 24.08.2025, Kabul/Accepted: 22.12.2025, Yayın/Published: 31.12.2025
DOI: http://doi.org/10.34230/fiad.1771364

Bourdieu'nun Kavramsal Çerçevesinden Hareketle Filistin'de Direnişin Analizi

Hakan Yapıcı[a]

Özet

Bu makale, Pierre Bourdieu'nun sosyolojik kavramlarını kullanarak İsrail'in Filistin işgalini, hem siyasi ve askeri bir mücadele olarak hem de sosyal, kültürel ve sembolik bir arena olarak çerçevelendirmektedir. İşgaldeki tarihsel çarpıtmalar, güç asimetrileri ve Filistin direnişinin dönüştürücü potansiyeli Bourdieu'nun alan, sermaye, habitus, sembolik şiddet ve doxa kavramlarıyla aydınlatılmaktadır. İsrail'in askeri ve ekonomik üstünlüğüne karşı Filistinlilerin kültürel ve sosyal sermaye yoluyla geliştirdiği direniş öne çıkarılmaktadır. Filistin, tarihinde farklı uygarlıkların ve dinlerin merkezi olmuştur. Ancak İngiliz mandası ile başlayan siyonist yerleşimcilik ve 1947 BM Bölünme Planı, dış güçlerin Filistin'in kaderini şekillendirdiğini göstermektedir. 1948 Nakba'sı, 700.000'den fazla Filistinlinin sürülmesi ve yüzlerce köyün yok edilmesiyle, Filistin'deki kolektif kimlik derinden yaralanmıştır. 1967 savaşı, Gazze, Batı Şeria ve Doğu Kudüs'ün işgalini getirmiş ve Filistinlileri askeri yönetim altında yaşamaya mahkûm etmiştir. Oslo Anlaşmaları, barış vaadiyle sunulan ancak uluslararası bağışlara bağımlılığı artıran bir yanılsama olarak değerlendirilmektedir. Neticede işgal, basit bir toprak kavgası değil kolonyal bir proje olarak tanımlanmaktadır. Bu projeye karşın intifadalar, boykotlar ve sembolik eylemler Filistin direnişini ulusal kimlik etrafında birleştirmektedir. Makalede Bourdieu'nun Cezayir'deki saha çalışmaları ve gözlemleri Filistin'e uyarlanarak benzerlikler ve farklılıklar değerlendirilmektedir. İsrail'in arazi gaspları, borçlandırma ve etnik temizlik politikaları sembolik şiddet olarak ortaya konmaktadır. Bu sembolik şiddetten ve alan teorisinden hareketle İsrail'in uluslararası diplomatik bağlarla inşa ettiği ekonomik, siyasi ve askeri üstünlüğe karşı Filistinlilerin şiir ve köy tarihçeleri gibi kültürel üretimlerle kimliklerini koruma mücadelesi ele alınmaktadır. Bu mücadelenin, boykot hareketleriyle küresel dayanışma kıvamı kazandığı ve kültürel sermayenin güçlenerek diplomatik etkiye dönüşme potansiyeli bulunduğu düşünülmektedir. Buna göre yerelde Filistinlilerin güçlü direniş habitusu ve küreselde boykot gibi eylemlerin etkisi dönüşüme ve sosyal yeniden üretime kapı aralamaktadır. Sonuç olarak Bourdieu'nun çerçevesiyle Filistin direnişinin kolonyal yapılara meydan okuyan evrensel bir adalet çağrısı olduğu gösterilmektedir. Böylece makale, geçmişten günümüze özellikle 2023'ten bugüne Filistin meselesinin barış-huzur ortamına nasıl evrilebileceğini araştırmaya davet etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Sembolik Şiddet, Direniş, Habitus, Kültürel Sermaye, Sosyal Yeniden Üretim.

---

[a] Dr., Bağımsız Araştırmacı, hakanyapici10@gmail.com, ORCID 0000-0001-5703-2394.

Alıntı/Citation: Yapıcı, Hakan. "Bourdieu'nun Kavramsal Çerçevesinden Hareketle Filistin'de Direnişin Analizi." *Filistin Araştırmaları Dergisi*, no. 18 (2025): 253-281. http://doi.org/10.34230/fiad.1771364.

The Analysis of Resistance in Palestine Through Bourdieu's Conceptual Framework

Abstract

This article uses Pierre Bourdieu's sociological concepts to frame the Israel's occupation of Palestine both as a political and military struggle and as a social, cultural, and symbolic arena. The historical distortions of the occupation, power asymmetries, and the transformative potential of Palestinian resistance are illuminated by Bourdieu's concepts of field, capital, habitus, symbolic violence, and doxa. The resistance developed by Palestinians through cultural and social capital in the face of Israel's military and economic superiority is highlighted. Palestine has been the center of different civilizations and religions throughout its history. However, Zionist settlement beginning with the British Mandate and the 1947 UN Partition Plan demonstrate that external powers have shaped Palestine's destiny. The 1948 Nakba, which resulted in the expulsion of over 700,000 Palestinians and the destruction of hundreds of villages, deeply wounded the collective identity of Palestine. The 1967 war brought the occupation of Gaza, the West Bank and East Jerusalem, condemning Palestinians to live under military rule. The Oslo Accords are seen as an illusion, presented as a promise of peace but increasing dependence on international aid. Ultimately, the occupation is defined not as a simple land dispute but as a colonial project. In response to this project, intifadas, boycotts and symbolic actions have united the Palestinian resistance around a national identity. The article evaluates similarities and differences by adapting Bourdieu's fieldwork and observations in Algeria to Palestine. Israel's land seizures, indebtedness and ethnic cleansing policies are presented as symbolic violence. Based on this symbolic violence and field theory, the article examines the Palestinians struggle to preserve their identity through cultural productions such as poetry and village histories in the face of Israel's economic, political and military superiority built through international diplomatic ties. It is thought that this struggle has gained global solidarity through boycott movements and has the potential to transform cultural capital into diplomatic influence. Accordingly, the strong resistance habitus of Palestinians locally and the impact of actions such as boycotts globally open the door to transformation and social reproduction. In conclusion, within Bourdieu's framework, the Palestinian resistance is shown to be a universal call for justice that challenges colonial structures. Thus, the article invites us to explore how the Palestinian issue, especially from 2023 to the present, can evolve into an environment of peace and tranquility.

Keywords: Palestine, Symbolic Violence, Resistance, Habitus, Cultural Capital, Social Reproduction.

BY-NC-ND 4.0

Giriş

Filistin toprakları tarihte farklı uygarlıklara, dinlere ve birçok tartışmaya merkez olmuştur. Sık sık farklı hegemonyaların ve istilacıların ilgi odağı olagelmiştir.[1] Filistin ve yer aldığı bölgenin tarihi, siyasi ve dini tutumlara bağlı olarak genellikle çarpıtılmaktadır.[2] Filistin'in tarihî açıdan kaderi siyonizmin ve emperyalizmin hedefi haline gelmesidir.[3] Filistin, Osmanlı'nın dağılmasından sonra İngiliz sömürgesine maruz kalmıştır. Filistin'e göçen Yahudi yerleşimciler, İngilizler tarafından desteklenmiştir. Filistinlilerin bu süreçte yoksullaşmasına sebep olan İngiliz mandasının sonlarına doğru Birleşmiş Milletler

1 Hüsnü Mahalli, *Filistin Benimdir* (Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020), 10.
2 Roger Garaudy, *İlahi Mesajlar Toprağı: Filistin*, İkinci Baskı, çev. Cemal Aydın (Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2011), 33.
3 Nayif Havetme, *Filistin'de Halk Savaşı ve Ortadoğu*, çev. Mehmet Emin Bozarslan (Ant Yayınları, 1970), 116.

çatışmayı sonlandırmak üzere devreye girmiştir. Yani Filistin'e dair senaryo Filistin dışında yazılmıştır.[4]

İsrail'in Filistin işgali,[5] 19. yüzyılın sonlarına kadar uzanan bir dizi siyasi, sosyal ve kültürel olayın etkisiyle şekillenmeye devam etmektedir. Öncesinde Yahudi göçleriyle başlayan gerilim, 1948'de İsrail Devleti'nin kurulmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. 1947'de Birleşmiş Milletler'in Paylaşım Planı'ndan Nakba olarak anılan 1948 sonrasına ve Altı Gün Savaşı diye adlandırılan 1967 sonrasına uzanan süreç, Filistinlileri İsrail işgali altında yaşayan insanlar haline getirmiştir.[6] İşgal, Filistinlilere askeri yönetim dayatmış ve bu yönetim gündelik hayatın tüm yönlerini etkilemiştir. Bu süreçte İsrail'in baskılarına karşı intifada olarak bilinen ayaklanmalar söz konusu olmuştur. Uluslararası alanda tanınmayı başaran Filistin Kurtuluş Örgütü kurulmuştur.[7] Bu örgüt, 1993 Oslo Anlaşması'yla birlikte Filistinlilerin temsilcisi olarak İsrail tarafından tanınmıştır. Filistinliler iyimser bir şekilde karşılamasına rağmen Oslo Anlaşması bir barış sağlamamış, geçici olduğu görülmüş ve İsrail'in bir dayatması olarak değerlendirilmiştir. Oslo, Filistinlileri uluslararası bağışlara bağımlı hale getiren ve İsrail saldırılarının maliyetini uluslararası topluma yıkan bir anlaşma olmuştur.[8] Günümüzde de anlaşmalar söz konusu olsa bile İsrail tarafından bozulmakta ve işgal devam etmektedir. İsrail'in işgal politikalarına karşı ise intifada devam etmektedir. Filistin kimliğini ve direnişini simgeleyen intifadaya karşı İsrail, kitlesel bir şekilde insan haklarını ihlal ederek suç işlemektedir.[9]

İsrail'in Filistin işgali, sadece Filistinliler ve İsrailliler arasında bir mücadele olarak görülmemelidir. Semitizm ve anti-semitizm, Siyonizm ve anti-siyonizm, Araplar ve süper güçler gibi pek çok unsur bu çatışmaya dâhil edilebilir.[10] Ayrıca işgal ve mücadele, askeri, siyasi ve ekonomik açıdan öne çıkmasına karşın farklı alanları da etkilemekte ve ilgilendirmektedir. Bu noktada Pierre Bourdieu'nun sosyolojik teorileri, İsrail'in Filistin işgalini siyasi ve askeri bir mücadele olarak görmenin ötesine geçmektedir. Bu işgali sosyal, kültürel ve sembolik mücadelelerin de merkezi olarak anlamamıza olanak tanımaktadır. Ayrıca Bourdieu'daki sosyolojik çerçeveye göre toplumsal çatışmalar bireysel tercihler olarak değil alan içerisindeki güç dengesizliklerinin bir ürünü olarak görünmektedir. Bu çerçeve günümüzdeki Filistin-İsrail meselesini farklı bir şekilde anlamak için uygundur. Çünkü son dönemde 7 Ekim 2023'ten bu yana İsrail'in Gazze

4 Ilan Pappé, *Modern Filistin Tarihi: Tek Ülke, İki Halk*, çev. Nuri Plümer (Phoenix, 2007).

5 Birleşmiş Milletler'in 1967 yılındaki 242 sayılı kararı, 1979 yılındaki 446 sayılı kararı, 2016 yılındaki 2334 sayılı kararı ve yargı organı olan Uluslararası Adalet Divanı'nın kararları uyarınca bölgedeki durum işgal olarak ve İsrail de işgalci güç olarak tanımlanmaktadır. Yani meselenin hukuki statüsü 1967 yılından beri tartışmasız bir şekilde 'işgal'dir. 'Soykırım' tanımlaması ise özellikle 7 Ekim sonrası süreç için yine Uluslararası Adalet Divanı tarafından makul bulunmaktadır. İsrail'in Filistin'de soykırım yaptığına dair kanaat, Birleşmiş Milletler raportörleri tarafından resmen raporlanmakta ve geniş bir akademik kitle tarafından kabul görmektedir. Bknz. United Nations Security Council, 1967; United Nations Security Council, 2016; Albanese, 2024; International Court of Justice, 2024.

6 Ayhan Nuri Yılmaz ve Vahide Alagöz, "Birleşmiş Milletler'in Filistin Politikası", *Journal of Economics and Political Sciences* 3, no. 2 (2023): 113-24.

7 Yahya İbrahim Sinvar, *Diken ve Karanfil: Filistin'in Bilinmeyen Hikâyesi* (Ekin Yayınları, 2024), 211.

8 Michael Scott-Baumann, *Kısa İsrail-Filistin Tarihi*, çev. Aslı Önal (Say Yayınları, 2024), 198.

9 *Human Rights Violations in Palestine and Gaza Genocide Report* (Human Rights and Equality Institution of Türkiye, 2024), 86.

10 Bülent Aras, *Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye* (Bağlam, 1997), 11.

BY-NC-ND 4.0

şehrini askeri kontrol altına alma planı, uluslararası eleştirilere rağmen devam eden bir güç mücadelesini temsil etmektedir. Bourdieu'nun özellikle alan ve sermaye kavramları, çatışmadaki farklı aktörlerin sosyal ve kültürel güçlerini nasıl kullandıklarını ve bu süreçte güç dengelerinin nasıl şekillendiğini anlamaya yardımcı olmaktadır. Onun sosyolojisinde toplumsal hayat, yapılanmış bazı alanlardan oluşmaktadır. Bu alanlar belirli yasalara tabidir ve bu alanların içlerinde konumları bulunmaktadır. Her bir alan kendine has sermaye biçimlerine sahiptir. Bu sermayedeki dağılıma göre bireyler ve kurumlar alanın içerisinde konumlanmaktadır. Söz konusu sermaye biçimlerine hâkim olma mücadelesinin yaşandığı yer alanlardır. Bu mücadeleye eşlik eden güç, aynı zamanda şiddet, baskı ve ideoloji dayatması da doğurabilmektedir.[11] Bourdieu'nun teorileri, Filistin coğrafyasındaki güç ilişkilerini ve mücadele stratejilerini inceleme açısından güçlü bir çerçeve sunmaktadır. Filistin-İsrail çatışmasının kültürel ve sembolik boyutları Bourdieu'nun kavramlarıyla ortaya konabilir. Çünkü mücadele sadece askeri ve siyasi değildir, çatışma da sadece fiziksel sınırlar üzerinden devam etmemektedir. Aynı zamanda sosyal, kültürel ve sembolik düzlemlere sahip bir savaş mahiyetine de sahiptir. Filistinliler, kimliklerini, kültürlerini ve varlıklarını koruma mücadelesi verirken, İsrail'in siyasi ve askeri üstünlüğüne karşı sosyal ve sembolik direniş stratejileri de geliştirmektedirler.

İsrail'in stratejileri, Filistinlilerin kimliklerine ve kültürel varlıklarına yönelik sembolik bir suç ve şiddet de içermektedir. Kendi topraklarında azınlık hale gelmeleri ve sosyo-kültürel yapılarının sürekli tehdit altında olması Filistinlileri bir kimlik mücadelesine sürüklemektedir. Çünkü Filistinliler coğrafi temelinden koparılarak tarihten silinmeye çalışılmaktadır. Etnik temizlik olarak nitelenen bu politikaya karşı her türlü imkânı kullanıp direnmeye çalışmak, bunun hedefi olan mazlum insanların meşru ve doğal hakkıdır.[12] Filistinli sanatçıların, yazarların ve sivil toplum örgütlerinin mücadeleleri bu bağlamda kültürel bir direniş olarak düşünülebilir.[13] Ancak İsrail'in uluslararası arenadaki diplomatik ve sembolik sermayesiyle suçu ve şiddeti meşrulaştırma çabası, Filistinlilerin direnişlerine karşı engel teşkil etmektedir. Çatışmada "İsrail'in kendini savunma hakkı" veya "Filistin direnişinin terörizm"[14] olarak etiketlenmesi gibi (sorgulanmayan, işgali meşrulaştıran ve uluslararası desteği İsrail lehine yönlendiren) varsayımlar Bourdieu'nun doxa kavramıyla temsil edilebilir. Bu direnişi ve İsrail'in Filistin işgalini daha geniş bir perspektiften ele almak için Bourdieu'nun "güç", "sermaye" ve "direniş" kavramlarına odaklanılabilir.

Bourdieu'nun teorisinde güç, sadece askeri veya siyasi anlamda değil; aynı zamanda kültürel ve sembolik güçleri de kapsayacak anlamda kullanılmaktadır. İsrail, Filistinlilere karşı muazzam bir güç asimetrisiyle hareket etmektedir.[15] Filistinlilere karşı uygulanan fiziksel baskı aracı olan güç, İsrail'in askeri gücüdür. Suçu ve şiddeti uluslararası alanda

BY-NC-ND 4.0

11 Pierre Bourdieu, *Sosyoloji Meseleleri*, İkinci Baskı, çev. Filiz Öztürk vd. (Heretik, 2016).

12 H. Fırat, "Filistin Sorunu ve Direnişin Sorunları", *Ekim Yayın Organı*, no. 331 (2024): 4.

13 Ökkeş Hengil, "Türkiye'de Filistin Edebiyatının Alımlanması", içinde *Filistin'i Görme Biçimleri*, Birinci Basım, kitap editörü Neslihan Demirci (Everest Yayınları, 2025), 94.

14 Ayrıca Filistinlilerin hak ve egemenlik taleplerinin terörizm olarak damgalanması, söylemsel açıdan tahakküm uygulama çabasıdır. *Human Rights Violations in Palestine and Gaza Genocide Report*, 495.

15 Fatma Tunç Yaşar vd., *Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin*, Yedinci Baskı (İHH İnsani Yardım Vakfı Yayınları, 2010), 138.

meşrulaştırmak ve bu meşruiyeti pekiştirmek için kullandığı güç ise kültürel ve diplomatik güçtür. Filistinliler, kültürel üretim, sanat ve sivil direniş yoluyla bu güce karşı çıkmaya çalışmaktadırlar. Direniş, toplumsal dönüşüm için umut vadetmektedir. Çatışmaları güç ilişkilerine bağlı olarak analiz eden Bourdieu, aynı zamanda çatışmaların habitusları dönüştürme potansiyelini de vurgulamaktadır. Bourdieu'nun[16] Cezayir'deki saha çalışmaları gibi, Filistin-İsrail çatışması da kolonyal hâkimiyetin toplumsal yapıları nasıl dönüştürdüğünü göstermektedir.

Bourdieu, sermayeyi ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik olarak dört farklı boyutta ele almaktadır.[17] Ekonomik sermaye, İsrail'in Filistin işgalinde Batı ülkelerinden aldığı ekonomik desteklerle kendini göstermektedir. Aynı zamanda İsrail, uluslararası diplomasi ve medya üzerinden sembolik sermayeyi de yönetmektedir. Filistinlilerin ise ekonomik kaynakları sınırlı kaldığı için onların direniş stratejileri farklı alanlara yönelmiştir. Bu noktada Filistinlilerin tarihsel miraslarını ve kültürel üretimlerini korumaya çalışırken sosyal ve kültürel sermaye devreye girmektedir. Yani Filistinlilerin direnişi daha çok kültürel bir direniştir. Filistin'in toplumsal yapısında bulunan ve koşulların dayattığı güç ilişkilerine karşı gelişen bu direniş, sanat, edebiyat, diplomasi ve sivil toplum hareketleri aracılığıyla sembolik hale gelmektedir. Dolayısıyla direniş, Filistinlilerin kimliklerini ve kültürel varlıklarını koruma mücadelesi olarak da yorumlanabilir. İsrail'in işgal ve soykırımına derinlemesine bakıldığında meselenin çok boyutlu olduğu görülecektir. Bu çok boyutlulukla birlikte makalede, Bourdieu'nun Cezayir deneyimleri, alan, sermaye, habitus, sembolik şiddet ve doxa kavramları kullanılarak, Filistin-İsrail meselesi yapısal bir perspektiften ele alınmaktadır.

Pierre Bourdieu'ya göre Yahudilerin acısı ile siyonizm kurbanı olan Filistinlilerin acısı aralarında dayanışmaya yol açmalıdır. O, Filistinlileri kurbanların kurbanı olarak tanımlamıştır. Çünkü Filistinlileri ezenler Avrupa tarafından ezilenlerdir.[18] Bu yaklaşımın haricinde doğrudan Filistin ile ilgili söylemi bilinmeyen Bourdieu'nun sosyolojik bakış açısı ve yaklaşımları, Cezayir'deki sömürge yönetiminin çıplak şiddeti ve yerli toplumun yıkımı üzerine yaptığı çalışmalarla şekillenmiştir.[19] Bu yüzden onun teorisi, İsrail'in Filistin işgalindeki tahakküm mekanizmalarını analiz etmek için oldukça elverişlidir. Söz konusu işgal ve soykırım, varlık ve ulusal kimlik konusunda tarafların anlaşmazlığı üzerine kurulmuş bir alanda yani sosyal uzayda işlemektedir. Siyonizm bu alanda kendisine baskın bir güç konumu inşa etmiştir. İsrail, bu alandaki hâkimiyetini, ekonomik, kültürel ve sosyal sermayenin dağılımını kontrol ederek sürdürmeye çalışmaktadır. Böylece İsrail'in Batı Şeria ve Gazze özelinde Filistinlilere uyguladığı baskı ve rejim, aslında sürekli bir simgesel şiddet doğurmaktadır. İşte bu şiddet de Filistinliler'de bir habitus

BY-NC-ND 4.0

16 Bourdieu, *Sosyoloji Meseleleri*.

17 Hüseyin Köse, *Bourdieu Medyaya Karşı: İşbirlikçi, Zorba ve Çığırtkan Medya*, Birinci Basım (Papirüs Yayınları, 2004), 52.

18 Joseph Massad, "Jewish Suffering, Palestinian Suffering", Opinion, *Aljazeera*, 03 Aralık 2013, https://www.aljazeera.com/opinions/2013/12/3/jewish-suffering-palestinian-suffering.

19 Craig Calhoun, "Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları", içinde *Ocak ve Zanaat*, kitap editörü Güney Çeğin vd., çev. Güney Çeğin (İletişim Yayınları, 2014), 86.

yaratmaktadır: Direniş habitusu. Filistin'de günlük yaşamın bir ekseni haline gelen direniş, doxa'ya ve (simgesel) şiddete karşı bir meydan okumadır âdeta.

1. Bourdieu'nun Cezayir Deneyimleri ve Filistin Paralelleri

Teorik temelini saha çalışmalarıyla besleyen Bourdieu'ya[20] göre Cezayir'de Fransız sömürgeciliğinin, sosyal ilişkileri yeniden yapılandırıp geleneksel yapıları yıkmasıyla hibrit kültürler oluşmuştur. Onun Cezayir'deki deneyimleri,[21] Filistin-İsrail meselesinin pek çok detayıyla paralellik göstermektedir. Her ikisinde de alanı domine eden hâkim bir güç bulunmaktadır. Bu güç, karşısında bir direnişi tetiklemektedir ve kültürel dislocation (yerinden edilme) yaratmaktadır.

Bourdieu, Cezayir'de Kabil köyündeki insanların hayatını ve onların geleneksel yaşam tarzlarını tehdit eden yeni para ekonomisine katılımlarını araştırmıştır. Fransız sömürgecilerin etnik-ulusal önyargıları nedeniyle alt sınıflar içinde kalanların zor durumlarını incelemiştir. En önemlisi, Cezayir'in bağımsızlık mücadelesi sırasında Fransız sömürgeci siyasetinin çıplak şiddetine yakından şahit olması, onun için çok önemli bir deneyim olmuştur. Bu durum, ilerleme adına kendini meşrulaştıran sömürgeciliğin kaba kuvvetini ve uygarlık misyonuna ihanetini gözler önüne sermiştir.[22] Bourdieu, bu süreçte toplama kampları olarak betimlediği yerlerin bağımsızlık içinde varlığını sürdürdüğünü gözlemlemiştir.[23] Onun Cezayir'deki bu gözlemleri, Filistin-İsrail meselesindeki birçok detayla paralellik içerisindedir. Literatüre bakıldığında hem Cezayir konusunda Fransa hem de Filistin konusunda İsrail, açıkça kolonyalist veya yerleşimci-sömürgeci olarak tanımlanmaktadır.[24] Bu, Filistin'de işgalci ve yerleşimci bir şekilde toprak edinen, Filistinlileri yok sayıp yerinden eden siyonizmin ve Cezayir'de insanların özgürlüğüne ve bağımsızlığına karşı şiddet uygulayan kolonyalizmin paralelliğidir. Bourdieu'nun devlete dair olumlu algıları Cezayir'de sarsılmıştır. Çünkü devletin her zaman iddia ettiği özgürleşme ve uygarlık ilkesine aykırı biçimde çıplak bir şiddet sergilediğini ve bu şiddeti-sömürgeciliği ilerleme adı altında meşrulaştırdığını gözlemlemiştir.[25] Bourdieu'nun bu gözlemi, Filistin'in İsrail tarafından maruz bırakıldığı politikalarla benzeşmektedir. Filistinlilerin görüdkleri muamele ve yerlerinden edilmesi, Cezayir'deki Kabil köylülerinin topraklarıyla ilişkilerinin bozulmasını hatırlatmaktadır. Fransız sömürgeciliğinin piyasa ekonomisi, savaş aracılığıyla Cezayir köylülerinin toplumsal hayatına hızlı bir şekilde nüfuz etmiştir. Fransız ordusunun politikalarıyla köyler yıkılmış, köylüler yer değiştirmiş ve köklerinden koparılmıştır.[26]

BY-NC-ND 4.0

20 Pierre Bourdieu, *Bir Otoanaliz İçin Taslak*, çev. Murat Erşen (Bağlam Yayıncılık, 2012), 76.

21 Bourdieu'nun habitus, alan, sermaye gibi kavramlarının arka planında Cezayir'deki alan çalışması vardır. Adem Palabıyık, "Pierre Bourdieu Sosyolojisinde Habitus, Sermaye ve Alan Üzerine", *Habitus Toplumbilim Dergisi*, no. 1 (2020): 5.

22 Calhoun, "Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları", 86.

23 Bourdieu, *Bir Otoanaliz İçin Taslak*, 75.

24 Garaudy, *İlahi Mesajlar Toprağı*, 160; Ömer Tellioğlu, *Filistin'e Musevi Göçü ve Siyonizm (1880-1914)*, Birinci Baskı (Kitabevi, 2015), 30.

25 Calhoun, "Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları", 86.

26 David Swartz, *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*, Dördüncü Baskı, çev. Elçin Gen (İletişim Yayınları, 2018), 75.

Bourdieu'daki sorgulanmadan kabul edilen, üzerine düşünülmeyen ve düşünülmesi istenmeyen fikirlerin dünyası anlamına gelen doxa[27] kavramının Filistin-İsrail meselesinde de karşılığı görülmektedir. Siyonistlerin Filistin'in boş, kurak, çöle benzeyen bir ülke olduğunu ve İsrail tarafından bayındır hale getirildiğini düşünmesi[28] tam bir doxa örneği ve işgal bahanesidir. Ayrıca İsrail'in kendisini "Ortadoğu'daki tek demokrasi" olarak sunması onun doxa inşa etme çabasında olduğunu göstermektedir. Bourdieu, egemenlerin nasıl doxalarını dayatıp bilgiyi kontrol etmeye çalıştıklarını simgesel şiddet kavramıyla ilişkilendirmektedir.[29] Bu simgesel şiddet ile Edward Said'in emperyalizm ve kolonyalizm tarafından dayatılan güçlü ve düzenbaz sistem analizi[30] arasında da ilişki vardır. Özellikle Batı medyasında yer alan iftira niteliğindeki Filistinlilerin terörist olduğuna dair algı ve buna bağlı olarak ötekileştirme süreci,[31] simgesel şiddetin bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan Bourdieu'ya[32] göre doxa ve habitus arasındaki diyalektiğin direnişi şekillendirme potansiyeli bulunmaktadır.

Filistin-İsrail meselesinin tüm detayları Cezayir-Fransa meselesine benzerlik göstermemektedir. Örneğin Filistin'deki direniş Cezayir'de görülmemiştir. Cezayirlilerin gündelik yaşamlarına yönelen tehlikelere direnmemesi Bourdieu tarafından içselleştirme, sermaye eksikliği, sınırlılık, kadercilik, simgesel şiddet gibi kavram ve süreçlerle açıklanmaktadır.[33] İsrail'in işgal politikalarının yarattığı ağır koşullar karşısında elbette bazı Filistinliler de zorunlu adaptasyon ve çaresizlik içerisinde direniş gösterememektedir. Ancak Filistin'deki bu durum, Cezayir'deki gibi gönüllü bir kabulleniş değildir. Bu, varoluşsal bir mücadeleye uluslararası ilgisizliğin sebep olduğu zaruretten kaynaklı bir gerçekliktir. Filistin halkının net bir şekilde ortaya koyduğu güçlü direniş devam etmiş ve etmektedir. Dolayısıyla hem benzerlikleri hem de farklılıklarıyla Bourdieu'nun Cezayir çalışmaları, Filistin-İsrail meselesini ve toplumun mücadelesini analiz etmek için güçlü araçlar sunmaktadır. Onun teorik çerçevesi sayesinde İsrail işgalinin doğası, politikaları, doxaları ve Filistinlilerin direniş mekanizmaları bu şekilde gözler önüne serilmektedir.

Bourdieu'nün teorik çerçevesini kullanarak Filistin-İsrail meselesindeki bazı kilit örnekleri eleştirel bir süzgeçten geçirmek gerekirse bu meselenin merkezinde, uzlaştırılması neredeyse imkânsız olan, iki tarih anlatısı bulunmaktadır. İlkinde siyonizmin tezini kabul etmek Filistinlileri kendi topraklarına yabancılaştırmak anlamına gelmektedir. İkincisinde Yahudiler Filistin anlatısını kabul ederse insan haklarını ihlal ederek suç üzerine kurulmuş

27 Pierre Bourdieu, *Simgesel Sermaye ve Toplumsal Sınıflar*, çev. Nazlı Ökten, no. 76 (2014): 201.

28 Kenize Mourad, *Toprağımızın Kokusu: Filistin ve İsrail'in Sesleri*, çev. M. Nedim Demirtaş (Everest Yayınları, 2004), 295.

29 Loic Wacquant, "Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi", içinde *Ocak ve Zanaat*, kitap editörü Güney Çeğin vd., çev. Ümit Tatlıcan (İletişim Yayınları, 2014), 56.

30 Edward W. Said, *İktidar Siyaset ve Kültür: Söyleşiler*, çev. Salih Özer (Hece Yayınları, 2016), 38.

31 Ilan Pappé, *Unutulmuş Filistinliler: İsrail'deki Filistinlilerin Tarihi*, çev. Tuğçe Ersoy Ceylan (Küre Yayınları, 2020), 11.

32 Pierre Bourdieu, *Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine*, çev. Hülya Tufan (Kesit Yayıncılık, 1995), 210.

33 Pierre Bourdieu, *Bekârlar Balosu*, çev. Çağrı. Eroğlu (Ankara: Dost Kitabevi, 2009); Elyasa Koytak, "Tahakküme Hükmetmek: Bourdieu Sosyolojisinde Toplum ve Bilim İlişkisi", *İstanbul University Journal of Sociology* 3, no. 25 (2013): 92; Mike Savage, "Pierre Bourdieu'nün Kayıp Kent Sosyolojisi," çev. Ebru Soytemel, *Cogito*, no. 76 (2014): 113; Cihat Özsöz, "Pierre Bourdieu Sosyolojisi ve Simgesel Şiddet" (Yüksek Lisans, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), 35.

BY-NC-ND 4.0

olan bir İsrail Devleti kabul edilmiş olacaktır.[34] İşte Bourdieu'nun teorisi bu durumu, simgesel bir mücadele alanı olarak görmemizi sağlamaktadır.

2. Bourdieu'nun Sosyolojik Yaklaşımı: Güç ve Alan

Bourdieu'nun, toplumsal yapıları ve aktörlerin bu yapılar içerisindeki pozisyonlarını anlamaya yönelik geliştirdiği alan teorisi,[35] Filistin meselesine uyarlanacak olursa İsrail ve Filistin'in uluslararası arenada farklı alanlarda nasıl konumlandığı ve bu alanlar içerisinde mücadelenin nasıl sürdüğü önem kazanmaktadır.

Pierre Bourdieu, toplumsal yapıları ve bireylerin bu yapılar içindeki konumlarını anlamak için geliştirdiği kavramlarla modern sosyolojiye önemli katkılar yapmıştır. En temel teorik çerçevelerinden biri alan kavramıdır. Ona göre toplum, birbirinden farklı ama birbirine bağlı birçok sosyal alanla örülüdür. Bu sosyal alanlar, ekonomi, siyaset, sanat, eğitim gibi belirli kurallara, normlara ve güç ilişkilerine dayanan yapılardır. Her bir alan, o alanda faaliyet gösteren aktörlerin belirli sermaye türlerine (ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik sermaye) sahip olduğu ve bu sermaye aracılığıyla güç mücadelesi yürüttüğü bir arenadır.[36] Bourdieu'nun güç kavramı ise ekonomik veya fiziksel güçle sınırlı olmayıp bir aktörün belirli bir alandaki sermaye birikimi ile ilişkilidir. Örneğin, ekonomik alanda sermaye para ile ölçülürken, kültürel alanda bilgi, eğitim veya sanat birikimi ile ölçülür. Onun teorisine göre, toplumsal alanlar içindeki her aktör, sermaye birikimi üzerinden güç elde etmekte ve bu gücü alan içinde kendine avantaj sağlamak, statüsünü yükseltmek veya mevcut konumunu korumak için kullanmaktadır.[37]

İşte Filistin-İsrail çatışması da askeri, siyasi, kültürel, sosyal ve sembolik bir şekilde farklı sosyal alanlarda yürütülmektedir. Filistin ve İsrail, farklı sosyal alanlar içinde kendilerini konumlandırarak bu alanlarda güç mücadelesi vermektedir. Örneğin, politik alanda İsrail, uluslararası diplomatik destek arayışındadır. Japonya ve Hindistan dâhil ama özellikle Batı ülkeleriyle güçlü diplomatik ilişkiler kurarak bu alanda büyük bir avantaj elde etmeye çalışmaktadır.[38] İsrail'in bu alandaki konumuna bakacak olursak, özellikle Batı'daki müttefikleriyle uluslararası arenada ekonomik ve politik sermaye biriktirdiği görülmektedir. Bunun yanında ABD'nin de verdiği askeri ve diplomatik destek, İsrail'in bu alanda ve konumda güçlü görünmesini sağlamaktadır. İsrail, politik alan içindeki bu desteği kullanarak Filistin'in direnişini ve mücadelesini bastırmaya ve Batı dünyasında kendi anlatısını güçlendirmeye çalışmaktadır. İsrail'in bu çabası Bourdieu'nun[39] simgesel iktidar analizinin merkezindeki şu anlayışı göstermektedir: Egemen gücün kendi toplumsal düzen anlayışını başkalarına kabul ettirme arzusu. Bu konuda Batı'nın ve ABD'nin desteği sadece yapılanlarla değil yapılmayanlarla da anlaşılmaktadır. İsrail'in

BY-NC-ND 4.0

34 Atilla Sandıklı ve Erdem Kaya, "Barış Çalışmaları Perspektifinden İsrail-Filistin Sorunu", içinde *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, Birinci Baskı, ed. Sandıklı Atilla (Bilgesam Yayınları, 2012), 266.

35 Pierre Bourdieu, *Toplumbilim Sorunları*, çev. Işık Ergüden (İstanbul: Kesit Yayıncılık, 1997), 103.

36 Bourdieu, *Toplumbilim Sorunları*, 104.

37 Bourdieu, *Pratik Nedenler*.

38 Mürsel Doğrul, "Filistin-İsrail Sorununun Muhtemel Arabulucu Aktörü olarak Japonya'nın Kapasitesi/İmkanları", *Filistin Araştırmaları Dergisi*, no. 5 (Haziran 2019), https://doi.org/10.34230/fiad.515109; Aras, Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye, 105; Aras, *Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye*, 105.

39 Pierre Bourdieu, *Language And Symbolic Power*, ed. John B. Thompson, çev. Gino Raymond ve Matthew Adamson (Polity Press, 2009), 113.

istemediği nüfusu transfer etme politikası, insan hakları çığırtkanlarının gündeme getiremeyeceği kadar, Batı medyasının ilgi gösteremeyeceği kadar can sıkıcı ve anlaşılmazdır.[40] Politik, ekonomik ve askeri açıdan İsrail kadar etkin görünmeyen Filistin için ise politik alan, uluslararası arenada devlet olarak tanınma mücadelesi anlamına gelmektedir. Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kuruluşlar nezdinde mücadele veren Filistin, aynı zamanda İsrail'in işgal suçunu ve insan hakları ihlallerini gündeme getirerek güç oluşturmaya çalışmaktadır.[41]

Filistinlilerin kültürel alandaki varlıkları ve yoğunlukları daha fazla öne çıkmaktadır. Bu alandaki varlıklar ise daha çok direniş stratejileriyle (sanat, edebiyat, müzik) sürdürülmektedir. Bourdieu'nun sembolik sermaye kavramı işte bu noktada devreye girmektedir. Yani Filistin'in sembolik sermayesini uluslararası sanat ve edebiyat aracılığıyla güçlendirdiği söylenebilir. Nitekim edebiyatın siyasal içerimleri olduğuna dair, siyasetin ve kültürün eş değer tutulduğu görüşler vardır. Böylesi bir edebiyat biçimi direniş edebiyatı kavramıyla tanımlanmıştır.[42] Sivil toplum kuruluşları, aktivistler ve akademik çevreler aracılığıyla Filistin'in sembolik sermayesi uluslararası kamuoyunda var olmaktadır.[43]

Her iki taraf için oldukça önem arz eden kültürel alan, İsrail tarafından Yahudi kültürü ve tarihsel bağlar kullanılarak beslenmektedir. Bu durum bize İsrail ve Filistin'in farklı alanlarda konumlanma yoğunluklarının farklı olduğunu ve güç mücadelesinin farklı alanlardaki tezahürünün sürekli dönüşüm içinde olduğunu göstermektedir. Filistinliler kültürel ve sembolik alandaki gücünü askeri ve politik alana, İsrail ise askeri ve politik alandaki gücünü kültürel ve sembolik alana taşımak istemektedir. Dolayısıyla İsrail ve Filistin arasındaki güç mücadelesi, farklı sermaye türlerinin etkin şekilde kullanılmasına dayanmaktadır.

3. Filistin-İsrail Çatışması ve Sermaye Türleri

Pierre Bourdieu, toplumsal yapıları anlamak için (ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik olmak üzere) dört farklı sermaye türü geliştirmiştir. Bu sermaye türleri sayesinde bireyler ve gruplar sosyal alanlarda kendilerine avantaj sağlamaktadır.[44] İşte Filistin meselesi, Bourdieu'nun bu sermaye türleri üzerinden de analiz edilebilir.

Parayı, mal varlıklarını ve maddi kaynakları içeren ekonomik sermayeye, İsrail'in ekonomik gücüyle Filistin'in direniş ekonomisi arasındaki farklara odaklanarak bakılabilir. İsrail, ekonomik sermaye açısından Filistin'e göre güçlü görünmektedir. Özellikle ABD'den aldığı büyük destek,[45] İsrail'in askeri ve ekonomik altyapısını beslemektedir. Küresel boyutta kınanmaktan ABD desteği sayesinde kurtulan İsrail'in

BY-NC-ND 4.0

40 Ilan Pappé ve Noam Chomsky, *Yaşamla Ölüm Arasında Gazze: Dünden Bugüne Filistin Sorunu*, ed. Frank Barat, çev. Taylan Doğan ve Ali Kerem Saysel (Bgst Yayınları, 2011), 231.

41 Mahalli, *Filistin Benimdir*, 347.

42 Enes Ateş, "Direniş Edebiyatı Kavramı ve Gassan Kanafani Üzerine Notlar", içinde *Filistin'i Görme Biçimleri*, Birinci Basım, kitap editörü Neslihan Demirci (Everest Yayınları, 2025), 50.

43 Rochelle Davis, *Yerinden Edilenlerin Coğrafyaları: Filistin Köy Tarihleri*, Birinci Baskı, ed. Güllistan Yakın, çev. Hayrullah Doğan (Koç Üniversitesi Yayınları, 2016), 41.

44 Bourdieu, *Toplumbilim Sorunları*, 104.

45 Noam Chomsky ve Ilan Pappé, *Filistin Üzerine Konuşmalar*, ed. Frank Barat, çev. Solmaz Kâmuran (İnkılâp Kitabevi, 2016), 135.

ekonomik sermayesini artıran diğer unsur da Batı ile olan ekonomik ve teknolojik ilişkileridir. Ekonomik sermaye, İsrail'e hem askeri açıdan üstünlük veriyor hem de uluslararası alanda ekonomik müttefiklerini güçlendiriyor gibi görünmektedir.[46] Filistin tarafında ise ekonomik sermayenin son derece sınırlı olduğu düşünülebilir. İsrail'in baskı ve politikaları nedeniyle Filistin halkının büyük ekonomik zorluklar yaşadığı ortadadır. Gazze ve Batı Şeria'da ekonomik faaliyetler, sık sık abluka ve güvenlik duvarlarıyla engellenmektedir.[47] Filistinlilerin ekonomik direnişi, dış yardımlar ve yerel dayanışmayla sürdürülmektedir. Edward Said[48] bu durumun olumsuz politik bir faturaya sebep olduğunu düşünmektedir. Çünkü özellikle Körfezler'den gelen yardımlar Filistinlileri kolay paraya alıştırmıştır. Günümüzde Filistin'e insani yardım girişinin İsrail tarafından tamamen durdurulmasıyla daha da belirginleşen direniş ekonomisi, büyük ölçüde günlük yaşamda hayatta kalma mücadelesini sürdürme üzerinedir. Elbette direniş ekonomisinde nihai amaç, ekonomik bağımsızlığı sağlayıp güçlü bir ulusal ekonomi inşa etmektir. Ancak bunu işgal altındaki bölgeler için önce hayatta kalmak sonra kendi kendine yeterli olmakla aşamalandırmak gerekmektedir. Bu yüzden Filistin, ekonomik açıdan İsrail'e karşı zayıftır ve kendi içinde bu direniş ekonomisiyle var olma mücadelesi vermektedir. Bu açıdan Filistin'de ulusal ekonomi direnişin hizmetindedir.[49] Bu direnişin geçmişten gelen kökleri bulunmaktadır. Örneğin 1988 yılında kurulan Birleşik Ulusal Ayaklanma Liderliği ve buna bağlı halk komitelerinin grev çağrıları ve broşür dağıtımlarıyla yerel üretime destek olunmuştur. İsrailliler için çalışan Filistinliler işlerinden istifa etmiş, İsrail ekonomisi zarar görmüştür. Filistin ekonomisinin de kendi kendine yeterliliği artmıştır. Filistin kırsal bölgelerinde yaşayan köylüler, İsrail'in baskı politikalarına karşı ayaklanma ve direnişlerde önemli rol oynamışlardır.[50] Filistin içerisinde yerel üretimi ön plana çıkarmak, İsrail ve Amerika mallarını satın almamak üzerine kurulu olan boykot da direniş ekonomisinin önemli bir parçasıdır. Öyle ki zorunluluk ve sorumluluk olarak görülmektedir.[51] Boykotun dünya çapında dalga dalga yayılması Filistin'in direniş ekonomisine küresel bir destektir.

Eğitim, bilgi, beceri, kültürel yetkinlikler ve estetik duyarlılıkları içeren kültürel sermaye,[52] Filistinlilerin kültürel miraslarını ve kimliklerini koruma çabalarıyla anlam kazanmaktadır. Kültürel miras ve sanat da bu kategoriye girdiği için sanatın, tarihin ve edebiyatın Filistin direnişindeki işlevi öne çıkmaktadır. Bu yüzden Bourdieu'nun kültürel sermaye kavramı, Filistinlilerin kültürel miraslarını ve kimliklerini koruma mücadelesini anlamak için oldukça önemlidir. Filistinlilerin tarihsel miraslarını, sanatlarını ve edebiyatlarını kullanarak kimliklerini koruma ve direniş hareketini sürdürme çabasına hizmet eden bu kültürel sermaye, onların birlikteliğini ve tarihsel hafızalarının canlılığını korumalarını sağlayabilir. Bu yüzden Filistinli sanatçıların, yazarların ve şairlerin kültürel

BY-NC-ND 4.0

46 Mahalli, *Filistin Benimdir*, 273-74.
47 Yaşar vd., *Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin*, 40.
48 Said, *İktidar Siyaset ve Kültür*, 423.
49 Havetme, *Filistin'de Halk Savaşı ve Ortadoğu*, 186.
50 Scott-Baumann, *Kısa İsrail-Filistin Tarihi*, 170-71.
51 Ghassan Kanafani vd., *Filistin: Devrim Sürüyor*, Birinci Baskı, ed. Evrim Opuz, çev. Akın Sarı (Anka Yayıncılık, 2007), 65.
52 Pierre Bourdieu, *Eril Tahakküm*, İkinci baskı, çev. Bediz Yılmaz (Bağlam, 2015).

üretimleri, İsrail işgaline karşı bir direniş aracı olarak düşünülebilir. Kültürel sermayesini mücadelesine yerleştirmeye çalışan Filistinlilerin kendi tarihlerini anlatmalarına ve dünyaya seslerini duyurmalarına olanak tanıyan sanat ve edebiyat, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde direnişin bir sembolüdür.[53] Dolayısıyla direnişin aracı ve sembolü olarak kültürel sermaye, Filistin kimliğinin korunmasında ve yeni nesillere aktarılmasında büyük bir rol oynamaktadır. Ancak İsrail böylesi bir kimliğe engel olmak gayesiyle eğitimi ve kültürel faaliyetleri sıkı bir şekilde denetim altında tutagelmiştir. Bu yüzden okul müdürlerinin, öğretmenlerin atanması ve görevden alınması gibi süreçler hep İsrail'in denetiminde olması istenmiştir.[54] Ayrıca genelde eğitim alanında sınav dönemlerinde kasıtlı uygulanan sokağa çıkma yasakları İsrail'in Filistin halkının gelişip kalkınmasını engelleyici uygulamalardır. Filistinlilerin okumak için, sınavlara girmek için sokağa çıkma yasaklarını dinlemeden evden çıkmaları[55] da söz konusu kültürel direnişe dâhildir. Kültürel sermayenin önemli bir parçası da tarihsel hafızadır. İsrail, Filistin'in hafızasını da yok etmeyi amaçlamaktadır. Filistinlilere uygulanan yıkım ve mülksüzleştirme bunu göstermektedir. Örneğin Filistin köylerinde mezarlıkların bakımsız bırakılması, mezar taşlarının kırılması[56] dahi insanların geçmişle bağlantısına ve hafızasına saldırı olarak görülebilir. Ancak Rochelle A. Davis'in bahsettiği[57] bazı Filistinli köylülerin 1948'den önce yazdığı kitaplara bakılacak olursa geçmişle bağlantının ve hafızanın kaydedildiği görülecektir. Bu köy kitaplarında soyağaçlarına verilen önem, Filistin'de direnişin ve kültürel hafızanın temel bir bileşeni sayılmalıdır. Ayrıca 1948 sonrasında ise Nakba gibi travmatik olayların Filistinliler tarafından hatırda ve hafızada tutulması, direnişin canlılığında işlevseldir. Yani Nakba da direnişin temel bir motivasyonu olmuştur. Çünkü 1948 yılındaki savaşın sonuçlarını ifade eden bu kavram çok sayıda Filistinli insanın trajedisini içermektedir. Evlerinden ve topraklarından zorla çıkarılmış, köyleri ve kasabaları yıkılmış, mülteci durumuna düşmüş ve etnik temizliğe maruz kalmışlardır.[58] Böylece Filistinliler, hafızaya dayalı kültürel sermayelerini kullanarak İsrail'in saldırılarına karşı direnç gösterip kendi kimliklerini uluslararası düzeyde duyurmaya çalışmaktadır.

Bireylerin veya grupların sosyal ağları, ilişkileri, bağlantıları ve bunlardan elde ettikleri avantajları ifade eden sosyal sermaye kavramı, toplulukları birbirine bağlamaktadır. Sosyal sermayede dayanışma ve ortak bir amaca ulaşmak için kolektif çaba vardır.[59] Sosyal sermayenin Filistin toplumundaki işlevi, İsrail işgali karşısında direnişi sürdürme ve hayatta kalma açısından kritiktir. Filistinlilerin sosyal sermayeye dair temel unsurları, topluluk dayanışması, aile ve akrabalık bağları, sivil toplum örgütleri ve uluslararası destek ağları olarak sayılabilir. Sosyal sermaye olarak aile bağları ve topluluk dayanışması, yaşadıkları baskıya ve şiddete karşı Filistinlilerin en güçlü direniş araçları arasındadır. Bu sermaye sayesinde Filistin'de toplumsal ilişkiler bir güven ağı içerisinde seyretmektedir.

BY-NC-ND 4.0

53 Davis, *Yerinden Edilenlerin Coğrafyaları*, 41.
54 Pappé, *Unutulmuş Filistinliler*, 131.
55 Mourad, *Toprağımızın Kokusu*, 43-45.
56 Davis, *Yerinden Edilenlerin Coğrafyaları*, 203.
57 Davis, *Yerinden Edilenlerin Coğrafyaları*, 31, 106-10.
58 Ilan Pappé, *Yeryüzünün En Büyük Hapishanesi: İşgal Altındaki Toprakların Tarihi*, çev. Tuğçe Ersoy Ceylan (Küre Yayınları, 2023), 23-24.
59 Bourdieu, *Eril Tahakküm*.

İsrail'in yıllardır süren baskı siyaseti Filistinlilerde beklenenin aksine yılgınlığa değil birlikteliğe sebep olmuştur.[60] Bu da onların hayatlarını ve direnişlerini sürdürebilmeleri açısından önemlidir. Sosyal sermeyenin bir diğer unsuru Filistin'deki sivil toplum kuruluşları ve aktivist gruplardır. Filistin'de sivil toplumun Oslo sürecinin başarısızlığına bir tepki olarak geliştiği düşünülmektedir.[61] Filistin'de insanların haklarını savunma, uluslararası destek bulma, dayanışma ağlarını genişletme faaliyetleri bu sivil toplum alanındaki gelişmeyle güçlenmiştir. Bu anlamda Filistin'in sosyal sermayesi uluslararası alanda BDS (boykot, tecrit, yaptırım) hareketiyle mobilize edilerek İsrail'e karşı ekonomik ve diplomatik bir güç elde edilmeye çalışılmaktadır. Örneğin bu alanda Sindyanat al-Galil adlı STK'dan bahsedilebilir. Geleneksel zeytinyağı üretimi olanaklarını geliştirme amacındaki Filistinli ve Yahudi kadınlar tarafından kurulmuştur. Böylece zeytinyağı sektöründeki geleneksel yöntemlerin ortadan kalkmasına meydan okunmuştur. Ayrıca zeytinyağının Filistinli köylülerin yaşamında ve ekonomilerinde ne kadar önemli olduğuna dair bir proje olarak[62] hem sosyal hem ekonomik sermayeye katkı sağlamıştır. Filistin'de sosyal sermayeyi besleyen bu tür hem direnişi küresel boyuta taşıyan faaliyetler hem de yerelde etkili olan faaliyetler bulunmaktadır. İsrail'in baskılarına karşı küresel kamuoyunu yanına alma konusunda Filistin'in davasına ve direnişine destek veren uluslararası ağlara daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Filistinliler, uluslararası düzeyde sivil toplum kuruluşları, insan hakları savunucuları ve aktivistlerle güçlü sosyal bağlantılar kurarak sosyal sermayelerini[63] artırmaya çalışmaktadır. Artan sosyal sermaye, Filistinlilerin sembolik direnişini ve kültürel varlıklarını koruma mücadelesini küresel boyuta taşımaktadır.

Sosyal, kültürel ve ekonomik sermayenin bir araya gelmesiyle de sembolik sermaye oluşmaktadır. Diğer sermayelerin bir ürünü ya da sonucu olarak düşündüğümüzde sembolik sermayenin prestij, tanınma, başarılı olma gibi içerimleri vardır. Elde edinilen kazanımlar, sahip olunan maddi ve manevi değerlerin bütünü, sembolik sermayenin göstergesidir.[64] Bir bireyin ya da grubun prestijini, itibarını ve tanınmasını içeren sembolik sermaye, aynı zamanda meşruiyet sağlama özelliğine sahiptir.[65] İsrail'in politikalarına meşruiyet arayışını, uluslararası alanda destek bulma çabalarını anlamak için Bourdieu'nun sembolik sermaye kavramı kullanışlıdır. İsrail, uluslararası düzeyde güçlü bir sembolik sermaye biriktirmeye çalışmaktadır. Bunu, Orta Doğu'da kendisini demokrasiyi savunan bir ülke olarak konumlandırarak, ABD ve Avrupa ile güçlü diplomatik ve askeri ilişkiler geliştirerek yapmaktadır.[66] Meşruiyet çabası, İsrail'in saldırı ve müdahalelerini meşrulaştırmak için kullandığı önemli bir araçtır. Sembolik sermaye sayesinde İsrail, uluslararası platformlarda suç sayılan politikalarının üzerini örtme

BY-NC-ND 4.0

60 Aras, *Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye*, 52.
61 Pappé, *Unutulmuş Filistinliler*, 257.
62 Pappé, *Modern Filistin Tarihi*, 422.
63 Pappé ve Chomsky, *Yaşamla Ölüm Arasında Gazze*, 187.
64 Ümmügülsüm Albiz, "Habitusu, Kültürel ve Sembolik Sermayesiyle Eleştirmen-Yazar ve Çevirmen: Nurullah Ataç", *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, no. 82 (Haziran 2022): 8, https://doi.org/10.32704/erdem.2022.82.001.
65 Bourdieu, *Pratik Nedenler*, 119.
66 Mahalli, *Filistin Benimdir*.

eğilimindedir. Diğer yandan Filistinliler, kültüre, sanata ve insan hakları ihlallerine dikkat çekerek uluslararası alanda sembolik bir direnç göstermeye çalışmaktadır. Yani Filistin de uluslararası arenada işgalin hukuksuzluğunu dile getirip sembolik sermayeyi kullanarak kendisini güçlendirmeye çalışmaktadır. Dünya çapında adalet ve insan hakları ile ilgili hareketler tarafından desteklenen Filistin davası, özellikle medyada ve pek çok sivil toplum örgütünde sembolik karşılığını bulmaktadır. Avrupa Topluluğu, Birleşmiş Milletler, Uluslararası Af Örgütü gibi pek çok kişi, kurum ve kuruluş, Filistinlilerin haklarını desteklemektedir.[67] Uluslararası toplumda dikkat çekmeyi ve sempati kazanmayı başarmış olan intifada, Filistin sembolik sermayesinin simgesi gibidir. Ağır silahlı saldırıların karşısında silahsız çocukların taş atma görüntüleri Batı medyası tarafından sıkça servis edilmiş ve Filistinlilere yönelik sempati artmıştır.[68] Böylece Filistinlilerin sembolik sermayesinin vicdan, adalet ve insan hakları gibi değerlerle özdeşleştiği söylenebilir.

İsrail'in işgali ve Filistin'in direnişi derinlemesine incelendiğinde her ikisinin de Bourdieu'nun söz konusu dört sermaye türünü nasıl kullandığı ve bu sermayelerin çatışmada nasıl konumlandığı görülmektedir.

4. Sembolik Şiddet ve Filistin: Bir Kimlik Mücadelesi

Sembolik şiddet kavramı, Bourdieu[69] için fiziksel şiddetle doğrudan ilgili olmasa da bireyler veya gruplar üzerinde fark edilmeden işleyen baskı mekanizmalarını ifade etmektedir. İnsanların düşünce ve algılarına nüfuz eden sembolik şiddet, onları kendi rızalarıyla boyun eğmeye sevk eden bir baskı biçimidir. Bu şiddet türünde toplumsal hiyerarşiler ve eşitsizlikler meşru gösterilerek insanların bu yapıları kabul etmesi sağlanır. Genellikle ideolojik, kültürel ve dilsel araçlar yoluyla işlemektedir. Sembolik şiddetle birlikte baskı, doğal ve meşruymuş gibi gösterilir.[70] İşte bu noktada Filistinlilere İsrail tarafından uygulanan politikalar, sembolik bir şiddet olarak ele alınabilir. Çünkü İsrail, askeri ve siyasi açıdan olduğu kadar sembolik açıdan da şiddet uygulamaktadır. Baştan bu yana İsraillilerin, içerisinde halk olmayan boş ve sahipsiz topraklara yerleştiklerini iddia etmesi,[71] söylemin ve dilin manipülasyonu aracılığıyla uygulanan bir sembolik şiddettir. Pappe'ye göre[72] İsrail'in milli marşındaki Yahudilerin İsrail'e dönme arzusu, bayrağındaki ve meclisindeki *Tallit* ve *Menorah*[73] simgeleri bile Filistinlilerin kimliğini ve tarihini reddederek kendi sembollerini dayatmaktır. Böylece İsrail, Filistinlilerin toprakları üzerindeki haklarını ve varlıklarını inkâr etmektedir. Filistinli kelimesini yasaklayarak bu dil manipülasyonuyla Filistinlileri İsrail kimlikli Araplar olarak tanımlamıştır.[74] Kimliğin kamusal alanda var olmanın koşulu olarak kendini dışarıdan dayatan ve kendini bireye

BY-NC-ND 4.0

67 Said, *İktidar Siyaset ve Kültür*, 400; Kanafani vd., *Filistin: Devrim Sürüyor*, 19.
68 Aras, *Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye*, 54.
69 Bourdieu, *Eril Tahakküm*, 54-55.
70 Bourdieu, *Pratik Nedenler*.
71 Tuba Deniz, "Filistin'e Sinematografik Bir Ağıt: Burası Cennet Olmalı", içinde *Filistin'i Görme Biçimleri*, Birinci Basım, kitap editörü Neslihan Demirci (İstanbul: Everest Yayınları, 2025), 130.
72 Pappé, *Unutulmuş Filistinliler*, 129.
73 Tallit: Beyaz ipek ya da pamuklu kumaş üzerine mavi çizgilerden oluşan Yahudi erkeklerin kullandığı şal. Menorah: İsrail'in resmi armasındaki yedi kollu şamdan.
74 Mourad, *Toprağımızın Kokusu*, 66.

aktaran ideolojik bir yapısı vardır.[75] Bu noktada Filistinlilere zorla dayatılan kimliğe karşı bireysel ve kolektif direniş pratikleri önem kazanmaktadır. Filistinlileri hain ve terörist olarak suçlayan İsrail, onların güvenilirliklerini ve aidiyetlerini de hedef almaktadır. İsrail medyada kendi terörü göz ardı edilip Filistin'in terörizmle anılmasını ve uluslararası kamuoyunda Filistinli insanların tehlikeli olarak algılanmasını istemektedir.[76] Bu sembolik şiddetle birlikte Filistinli insanlar dışlanmaktadır. Hatta Filistinlilerin insanlık dışı yaratık olarak görülmesi gerektiğine inandıkları için[77] İsrail böylece her türlü şiddeti meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Söz konusu sembolik şiddet karşısında Filistinlilerin kimliklerini koruma mücadelesi zorlaşmaktadır.

Filistin direnişi ve mücadelesini zorlaştıran bir diğer unsur idari ve toplumsal normlar aracılığıyla uygulanan tahakkümdür. Filistin'in özellikle kırsal bölgelerinde 1966 yılına kadar süren ve askeri yönetim anlamına gelen İbranice *Hamimişar Ha-Zevai* adlı bir birim baskı uygulamıştır. Bu baskı Filistinlilere en az Nakba'nın tüm Filistinli topluluğa verdiği kadar azap vermiştir. Dönemin valilerinden Emil Habibi, *el-Vekaiu'l-garibe fi ihtifai Sa'id Ebi el-Nahs el-Müteşail* (Said'in Gizli Hayatı: Pesoptimist) adlı bir roman yazarak Filistinli köylülerin maruz kaldığı sembolik şiddeti gün yüzüne çıkarmıştır. Aslında o dönemde askeri yönetimden kırsal bölgeler daha fazla zulüm görmüştür. Şehir merkezlerinde ise sivil bir sıkı gözetim ve kontrol bulunmaktadır. Filistinli köylüler, İsrail ordusunun bir birimi olan *Hamimişar Ha-Zevai'*nin kontrolü altında olmuştur. Söz konusu askeri yönetimi sembolik şiddet kılan şeylerden biri, İsrail'in askerileşmiş yaşamı, işgali, tahakkümü normalleştirerek ve meşrulaştırarak bilinçaltlarına kabul ettirmesidir.[78] Bir diğeri ise itibarsızlaştırma ve aşağılamadır. Emil Habibi'nin romandaki kurgusal karakteri olan Said, gündelik hayatında karşılaştığı memurların ve askeri valilerin aşağılamasına, itibarsızlaştırmasına uğramaktadır. Said için bu sembolik şiddetle başa çıkmanın yolu, köyün soytarısı ve delisi gibi davranmaktır.[79] Pappe'ye göre Filistin'de İsrail'in bir başka idari norm aracılığıyla uyguladığı sembolik şiddetin ise Oslo anlaşmasını ihlal etmesi sayılabilir. Anlaşmaya göre Filistinlilere yolculuklarda ve sınır geçişlerinde esneklik tanınması gerekirken onlar bulundukları bölgelerde yaşamlarını sürdürebilmekle sınırlı kalmıştır. Filistinli halkın hakları ve özgürlükleri bayraklarından ya da adları-unvanları gibi simgelerden ibarettir.[80] Bu durum, Filistinlilere sözde özgürlük tanınmış gibi davranılarak ve gerçek hâkimiyetin İsrail'de olduğu dayatılarak uygulanan bir sembolik şiddet örneğidir.

Benzer şekilde yıllardır süregelen pek çok şiddet örneği bulunmaktadır. Akla gelen örneklerdeki baskı, tahakküm ve saldırılar askeri ve fiziksel olsa da onu sembolik şiddet haline getiren sebep ve sonuçlar vardır. Örneğin Batı Şeria topraklarının %10'una el

BY-NC-ND 4.0

[75] İbrahim Keş, "Crisis and Transformation of the Public Sphere: A Study on Rights, Identities and Subjectivities", *DiHA: Journal of Interdisciplinary Legal Studies*, no. 1 (2024): 89, https://doi.org/10.5281/zenodo.13857179.

[76] Said, *İktidar Siyaset ve Kültür*, 212; Pappé, *Unutulmuş Filistinliler*, 100.

[77] Mourad, *Toprağımızın Kokusu*, 130.

[78] Antony Loewenstein, *Filistin Laboratuvarı: İsrail İşgal Teknolojilerini Dünyaya Nasıl İhraç Ediyor?*, çev. Özlem Özarpacı (Metis Yayınları, 2024), 225.

[79] Pappé, *Unutulmuş Filistinliler*, 71.

[80] Pappé, *Modern Filistin Tarihi*, 350.

koyarak ve Doğu Kudüs'ü Filistin'den ayırarak inşa edilen duvarla birlikte İsrail, Filistinlileri topraklarından koparmış ve yaşam alanlarını sınırlamış olmaktadır. İsrail'in yaptığı yolları ve yapılaşmasını Filistinlileri ve Arapları görmeyecek şekilde kurguladığı söylenebilir.[81] Günümüzde 7 Ekim'den bu yana Filistinlilerin yaşadıkları bölgeleri yıkan İsrail, bugüne kadar Filistin topraklarında yerleşim kurmuş, geçiş noktalarını kapatarak Filistin halkını ablukaya almış ve izole etmiştir.[82] Filistinlilere hiç inşaat alanı bırakmayarak, inşaat ruhsatı vermemek için çeşitli bahaneler kullanarak,[83] bina kurma izni olmadığı iddiasıyla insanların evlerini imha eden İsrail,[84] mülksüzleştirme ve barınma hakkını kısıtlama[85] yoluyla da sembolik şiddet uygulamaktadır. Böylece özellikle Kudüs'ün Araplardan ve tüm Filistin'in Filistinlilerden arındırılmak istendiği görülmektedir. Toplumsal ve idari normlar aracılığıyla uygulanan bu sembolik şiddet, yavaş yavaş nüfus transferine[86] ve hatta günümüzde nüfusun yok edilmesine yani etnik temizliğe dönüşmüştür. Temelinde bir güç altından olmakla ve bu gücü kabullenip içselleştirmekle başlayan sembolik şiddet, ardından şiddetin normalleştirilmesini getirmektedir. Sembolik şiddetin normalleştirilmesi de devamında farklı şiddetlere sebep olmakta ve şiddet şiddeti doğurmaktadır.[87] Tarihçiler, aktivistler, akademisyenler vb. tarafından yıllardır vurgulanan tüm bu şiddet türleri, tüm dünyayı bugüne yani Filistinlilere uygulanan soykırıma getirmiştir.

İnsanların kendi tarihi bağlarından, kültürlerinden ve kimliklerinden kopmalarına sebep olan sembolik şiddet güç sahibinin ise kendi politikalarını meşru kıldığını düşündürmektedir. Bu konuda sembolik şiddetin eğitim politikaları aracılığıyla kullanımı da oldukça önemlidir. Okulları takip ve hâkimiyet altına almazsa milliyetçi bir Filistin kimliğinin gelişeceğine dair uyarılan İsrail, müfredatı, yetkilileri, faaliyetleri, öğretmenleri ve müdürleri kontrol altında tutmak istemektedir.[88] Birbirinden farklı sebeplerle çok az oranda Filistinlinin katılım sağlayıp devam edebildiği eğitim sistemi, hem İsrail için sembolik şiddet aracı olarak hem de Filistin için soykırımdan sonra varlığını, mücadelesini ve direnişini devam ettirme aracı olarak çok önemlidir. Kudüslü Edward Said[89] böylesi bir mücadeleyi şöyle zikretmektedir:

> *"… Biz her istenileni yapmayacağız, işgal altında daha fazla yaşayamayız ve bundan dolayı kendi gereksinimlerimizi kendimiz sağlamalıyız anlamına gelen kültürel bir harekettir intifada. Onlar okulları kapattığı için biz kendi okullarımızı açacağız. Onlar hastanelere vergi koyma yoluyla tedaviyi zorlaştırdılar, biz de kendi sağlık hizmetlerimizi oluşturacağız…"*

BY-NC-ND 4.0

81 Deniz, "Filistin'e Sinematografik Bir Ağıt: Burası Cennet Olmalı", 130.
82 Kanafani vd., *Filistin: Devrim Sürüyor*, 241.
83 Mourad, *Toprağımızın Kokusu*, 11.
84 Ilan Pappé, *İsrail Hakkında On Mit*, çev. S. Erdem Türközü (Nika Yayın, 2018), 125.
85 Yaşar vd., *Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin*, 136.
86 Pappé ve Chomsky, *Yaşamla Ölüm Arasında Gazze*, 102.
87 Cemile Yılmaz, "Bourdieu'da Temel Kavramlar ve Simgesel Şiddet Analizi", *Habitus Toplumbilim Dergisi*, 2020, 177.
88 Pappé, *Unutulmuş Filistinliler*, 131.
89 Said, *İktidar Siyaset ve Kültür*, 172.

Filistin'de direnişin sosyal yapıyla ilişkisine Bourdieu'nun kavramlarıyla bakmaya devam edersek bu direnişin bir habitus haline geldiğini söyleyebiliriz. Çünkü geçmişten günümüze açlıktan ölümlere kadar gelen çatışmada Filistinlilerin direniş habitusu ile İsrail'in baskı habitusu karşı karşıyadır. Şiddeti kaçınılmaz kılan ve uzatan da bu habitusların çatışmasıdır.

5. Filistin'de Habitus: Sosyal Yapı ve Direniş

Pierre Bourdieu habitus[90] kavramıyla bireylerin ve grupların (toplumsal yapı tarafından şekillenen, zaman içinde oluşmuş, içselleştirilmiş) davranış, düşünce ve eylem alışkanlıklarını ifade etmektedir. Habitusun kapsamında, bireylerin içinde yaşadıkları toplumsal koşulların etkisiyle kazandıkları, otomatikleşmiş ve bilinç dışı hale gelmiş yaşam pratikleri ve refleksleri vardır. Bourdieu'ya göre, bireylerin dünyayı algılama ve ona tepki verme biçimlerinin belirlenmesinde habitus etkindir.

14 Mayıs 1948'den itibaren Nakba olarak adlandırılan büyük felaketin tarihi, coğrafi, siyasi ve en önemlisi insani açıdan bedellerinin ortaya konduğu kocaman bir literatür meydana gelmiştir. Bu literatürde Filistinli insanların evlerinden, köylerinden ve giderek bütün vatanlarından nasıl koparıldıkları kapsamlıca anlatılmaktadır. Hem kurmaca eserlerde hem gerçek eserlerde insanların bedenleri, aile bağları, toprak mülkiyetleri ve vatandaşlık haklarının nasıl bir tasallut altında olduğu ve Filistinlilerin nasıl toptan yok edilme savaşına maruz bırakıldıkları gözler önüne serilmektedir.[91] Bu yüzden Filistin toplumunun habitusu, işgal altında yaşamanın, sürekli ekonomik zorlukların ve siyasi baskıların şekillendirdiği bir toplumsal yapıyla birlikte düşünülmesi gereken sürekli bir mücadele ve direniş ruhu üzerine kuruludur. İnsanlar doğup büyüdükleri sosyal ortamdaki ve kültürdeki kurallara göre yaşamlarını şekillendirdiği için habitus, bireylerin bedenlerine yerleşen tarihsel ilişkilerin tamamını kapsamaktadır.[92] Filistinliler, mülksüzleştirme, işgal ve sömürge[93] koşullarında hayatta kalıp günlük yaşamlarını sürdürebilmek için stratejiler geliştirmek durumundadırlar. Gerek Filistin'de kalan gerekse toprağını terk etmek zorunda kalan insanlar için de direniş habitusu geçerlidir. Çocukluktan itibaren sürgün ve yerlerinden yurtlarından edilme deneyimi yaşamaktadırlar. Zaten yoksulluk içerisinde yaşarken bununla birlikte gelen savaşın, işgalin ve sürgünün başlarında Filistinliler birkaç hafta, birkaç ay ya da en fazla bir yıl içinde işlerin tersine döneceğini ve evlerine gidebileceklerini düşünmüşlerdir.[94] Ama günler uzayıp haftalara, aylara ve yıllara yayılmış asla evlerine dönememişlerdir. Bu durum Filistinlilerin kendilerini mülksüz, yurtsuz, yerinden edilmiş ve devletsiz bir halk olarak görmelerine yol açmıştır.[95]

BY-NC-ND 4.0

90 Bourdieu, *Pratik Nedenler*.

91 Hanife Öz, "Hiza'nın Harabesi: Trajedinin Başlangıcına Tanıklık", içinde *Filistin'i Görme Biçimleri*, Birinci Basım, kitap editörü Neslihan Demirci (Everest Yayınları, 2025), 73.

92 Yılmaz, "Bourdieu'da Temel Kavramlar ve Simgesel Şiddet Analizi", 176.

93 Pappé, *İsrail Hakkında On Mit*, 27.

94 Gassan Kanafani, *Filistin'in Çocukları: Hayfa'ya Dönüş ve Diğer Hikâyeler*, Birinci Basım, çev. Seher Özbay (Otonom Yayıncılık, 2010), 8.

95 Said, *İktidar Siyaset ve Kültür*, 365.

Mülteci kamplarında yaşayan Filistinlilerin kampı boşaltıp normal evlere yerleşme fikrine karşı çıkmaları,[96] habitusun koşulları içselleştirmesinin çarpıcı bir örneğidir. Çünkü kamplar boşaltılarak mülteciliğin sona erdirilmesi ve Filistin meselesinin ortadan kaldırılmasına dair endişe söz konusudur. Acıya rağmen mülteci statüsüne tutunmak, varoluşun bir koşulu haline gelmiştir. Bu, Bourdieu'nun bahsettiği gibi,[97] bireyin, kendisini belirleyen durumun ne şekilde algılanacağını bizzat tanımlayan bir habitus yapısını göstermektedir.

Yaşadıkları topraklarda çeşitli kısıtlamalara maruz kalan Filistinliler sürekli abluka, yerleşim baskıları ve askeri operasyonlar gibi zorluklarla karşılaşmaktadır. İşgal, onların yaşadıkları köyleri durağanlaştırmış şehirleri ise köye dönüştürmüştür.[98] ABD'deki Arapları ya da Müslümanları kapsayan ırkçılık, kültürel lâkapcılık, siyasi genişlemecilik ve insanlıktan uzaklaştırıcı ideoloji kıskacı öyle güçlüdür ki, her Filistinli bunu, kaderin kendisine verdiği hususi ceza olarak hissetmektedir.[99]

İsrail'deki Filistinliler vatandaş olmalarına karşın sivil, ekonomik, kültürel ve eğitimsel her türlü haktan mahrum edilerek kimlik silinmesi yaşamaktadırlar.[100] Bu açıdan tehlikeli bir tehdit olarak görüldükleri ve bu yönde muamele gördükleri için böyle bir paradoksla Filistinlilerin habitusu şekillenmektedir. Öyle ki bir Filistinli intifadayı ateşleyen şeyi anlatırken bu zorluklardan bahsetmektedir:

> *…hatta kesin bir suçlama yapılmadan, altı ay, ki bu süre sonra daha da uzatılabilir, hapiste tutulan insanların sayısının gitgide artması… topraklara el konulup durmadan yerleşim kurulması. İnsanlar vatanın elden gittiğini hissediyordu. Sonra seyahat izinleri, inşaat ruhsatları neredeyse her zaman reddediliyordu. En ufak itiraz ağır bir baskıya yol açıyordu. Siyasi partiler kuşkusuz yasaklanmıştı, hatta "Filistinli" kelimesi bile yasaklandı, hepimiz İsrail kimlikli Araplar olmuştuk! Ve en ufak kuşkuda insanları hapsediyorlardı.* [101]

Filistinlilerin toplumsal hayatını belirleyen tüm bu zorluklar farklı farklı direniş stratejilerine gebe olmuştur. İşte bu noktada intifada, tam da Filistinlilerin direniş habituslarından biridir. Çünkü intifada, Filistinli bireylerin günlük yaşamlarına eksen olan bir yaşam tarzı haline gelmiştir. Günlük yaşamdaki tüm faaliyetler, intifadayı sekteye uğratmayacak biçimde şekillendirilmiştir.[102] Ayrıca bizim için Filistin toplumunun gurur, onur ve sabrının yeniden anlaşılmasına sebep olan intifada, onların potansiyel güç ve enerjilerini ortaya koymakta, ulusal ve insani haklarını kazanmaya olan inanç ve bağlılıklarını göstermektedir. Filistin meselesinin uluslararası alandaki gerçek konumunu gözler önüne sermektedir. Uluslararası kamuoyu ve Arap dünyası açısından öne çıkan bir özgürlük davası olarak görülmektedir.[103] İntifadayla birlikte İsrail'deki ve ABD'deki birçok kişi, kurum ve kuruluşun Filistin haklarını desteklemesi için harekete geçmeleri

BY-NC-ND 4.0

96 Sinvar, *Diken ve Karanfil*, 159.
97 Bourdieu, *Sosyoloji Meseleleri*, 164.
98 Yaşar vd., *Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin*, 22.
99 Edward W. Said, *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, çev. Selahaddin Ayaz (Pınar Yayınları, 1989), 18.
100 Ceren Gürseler Solak, "Filistin-İsrail Sorununda Paradigma Değişikliği: Apartheid, Uzatılmış Yasa Dışı İşgal ve Self-Determinasyon", *Filistin Araştırmaları Dergisi*, no. 15 (Haziran 2024): 227, https://doi.org/10.34230/fiad.1461676.
101 Mourad, *Toprağımızın Kokusu*, 66.
102 Sinvar, *Diken ve Karanfil*, 296.
103 Kanafani vd., *Filistin: Devrim Sürüyor*, 180.

amaçlanmıştır. Ortadoğu'daki huzurun ve barışın Filistin topraklarında demokratik ve istikrarlı bir devletin kurulmasına bağlı olduğu düşünülmektedir. Örneğin bu konuda Edward Said,[104] askeri seçenek söz konusu olmadan İsraillilerle Filistinlilerin barış içinde birlikte yaşaması gerektiğini savunan ilk Filistinlilerden biridir.

Filistin toplumunda habitus olarak içselleştirilen yaşam pratiklerinin, aile içi yardımlaşmayı ve topluluk dayanışmasını öne çıkarması beklenebilir. Dolayısıyla onların habitusunda belirleyici olan üç faktör şöyle sıralanabilir: 1) Sürekli mücadele etmek. 2) Var olma çabası. 3) Dayanışma içinde olmak. Direniş habitusu Filistinlilerin kendilerine yetebilme becerilerini artırmaya yarasa da İsrail'in politikaları bu beceriye izin vermemektedir. Bu yüzden sosyal yapıda ve ekonomik yapıda öne çıkan en önemli unsur yardımlaşma ve dayanışma olmaktadır. Filistin'de ekonomi önemli ölçüde uluslararası resmi ve sivil yardımlara bağımlı konumdadır.[105] Ekonomideki diğer önemli unsur yerel üretim olmuştur. İnsanlar hem geçim kaynağı hem de kimlik koruma aracı olarak zeytin yetiştiriciliği gibi yerel tarımsal üretim yapmaktadırlar. Bu tarımsal üretim faaliyetleri, İsrail'in toprak işgaline dayalı politikalarına karşı Filistinlilerin direniş habitusudur. Çünkü tarım, Filistinlilerin topraklarına bağlılıklarını ve varlıklarını sürdürme iradelerini temsil etmektedir. Toprağa bağlılığın Filistin'de nesiller boyu aktarılarak direniş habitusunun güçlü bir unsuru haline geldiği söylenebilir.[106] Davis'e göre Filistin'de vatan ve köy hakkındaki bilgileri genç kuşaklara aktarmayı yaşlılar hak ve sorumluluk olarak görmektedir. Genç kuşakların da aynı şekilde köyü ve vatanı hakkındaki bilgileri öğrenmek istemesi onların hakkı ve sorumluluğudur.

Aile ve topluluk dayanışması, işgal karşısında ayakta kalmanın önemli unsurları olduğu için Filistin'de güçlü bir sosyal dayanışma ağı bulunmaktadır. Çünkü aile sadece biyolojik üremede işlevsel değildir. Aynı zamanda toplumsal düzenin korunması, toplumsal alanın yapısı ve toplumsal ilişkilerin yeniden üretiminde gerçekten de aile belirleyicidir.[107] Kendi içerisinde dayanışmacı yaşam pratiklerine yönelen Filistinliler, direnme mekanizmalarını yardımlaşma üzerine kurmuştur. Çünkü mülteci olarak bulundukları Mısır, Lübnan ve Ürdün gibi ülkelerle bütünleşememişler, kamplarda tutulmuşlardır. Bu durum onların Filistinli kimliklerini canlı tutmuştur.[108] Bunun yanında direniş habitusu, sanat, müzik ve edebiyatı da içermektedir. Filistinli şairler, yazarlar ve sanatçılar işgal altındaki yaşamı ve Filistin kimliğini sanatsal eserler yoluyla anlatarak kültürel kimliklerini korumaya ve yaymaya da çalışmaktadır. Onların sanat eserleri uluslararası alanda Filistin direnişini sembolize etmektedir. İşgal karşısında Filistinliler varoluşsal bir mücadele olarak direnişin kültürel boyutunu ihmal etmemektedir. Yani söz konusu direniş habitusu, sadece fiziksel değil aynı zamanda sembolik ve kültüreldir de. Kültürel üretim, eğitim ve sosyal dayanışma aracılığıyla da sürdürülen direniş habitusu, Filistin'e uluslararası bir dayanıklılık katmaktadır. Birleşmiş Milletler gibi uluslararası platformlarda hak arama ve

104 Said, *İktidar Siyaset ve Kültür*, 400.
105 Pappé, *Yeryüzünün En Büyük Hapishanesi*, 249; Yaşar vd., *Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin*, 36.
106 Davis, *Yerinden Edilenlerin Coğrafyaları*, 81.
107 Bourdieu, *Pratik Nedenler*, 139.
108 William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, Birinci Basım, çev. Mehmet Harmancı (Agora Kitaplığı, 2008), 396.

temsil edilme mücadeleleri direniş habitusunun politik tezahürlerinden biridir.[109] Tüm bu yönleriyle Filistinlilerin geliştirdiği direniş habitusu, onların işgal karşısındaki varoluş mücadelesini sürdürebilmeleri için kritik bir rol oynamaktadır.

6. Filistin'de Toplumsal Yeniden Üretim ve Dönüşüm

İsrail'in Filistin'de uyguladığı politikalara karşı oluşan direniş habitusuyla birlikte bir yeniden üretimin imkânı da sorgulanabilir. Bu sorgulama için Bourdieu'nun yeniden üretim (reproduction) kavramını Filistin meselesine uyarlamak gerekecektir. Şiddetin, işgal pratiklerinin ve dolayısıyla eşitsizliklerin Filistin'deki sosyoekonomik ve kültürel yapılar üzerindeki etkisi toplumsal bir yeniden üretime dönüşebilir mi? Bourdieu için (her ne kadar kültür ve eğitim bağlamında olsa da) eşitsizlikler toplumsal yeniden üretim sürecine sistematik bir katkıda bulunmaktadır. O, Batı'daki zengin toplumlarda Dünya Savaşı sonrasında kültürel sermayenin, hayat fırsatlarını tanımanın belirleyici bir gücü olduğunu düşünmektedir. Eşitsizlik aslında bireysel yeteneklerin besleyicisi olarak toplumsal hiyerarşiyi korumaktadır. Toplumda sembolik şiddeti ve eşitsizliği meşrulaştıran sistemlerin dayatılması Bourdieu'ya göre o hiyerarşilere, sistemlere karşı çıkıp onları yıkabilecek ve dönüştürebilecek toplumsal koşullara işaret etmektedir.[110] Habitus kavramıyla farklı bireylerin benzer mekanizmalarda konumlanması, bu konumu direnişin bir mekânı haline getirebilir. Bu açıdan Filistin'de direniş habitusunu, benzer konumu paylaşanların kolektif bilincine karşılık gelen bir yapı olarak düşünmek gerekir. Filistin, direniş habitusuna dolayısıyla dönüşüme ve toplumsal yeniden üretime katkıda bulunabilecek olan çeşitli birikimlere sahiptir. Filistin'de bu zamana kadar insani, tarihi, coğrafi ve siyasi anlatımlardan ibaret bir şekilde oluşan devasa literatür,[111] Filistin'in kolektif bilinci ve tarihi için geliştirici ve zenginleştiricidir. Örneğin söz konusu toplumsal yeniden üretim ve dönüşüm, Filistinli şairin şu dizelerinde rahatlıkla görülebilir:

> *…işgal, meçhul bir sevgiliye âşık nesiller yarattı bizden: uzak, çetrefil, muhafızlarla, surlarla, nükleer füzelerle ve katıksız bir terörle çevrilmiş (bir sevgiliye)… Bu uzak işgal, Filistin'in çocukları olmaktan çıkarıp Filistin fikrinin çocukları kıldı bizi…*[112]

Bu açıdan Filistinlileri güçlü kılan unsur, sancılardan beslenen direniş habitusudur. Zulme rağmen hayata, vatana ve toprağa bağlılıkları, başta edebiyat olmak üzere söz konusu literatüre yansımaktadır. Bu literatür zulmün yaşandığı zamanla ve mekânla örülü olduğu için insanlar nerede olurlarsa olsunlar Filistin aslında insanların fikrinde ve yüreğindeki bir mekân[113] olacaktır. Ayrıca literatür Filistinlilerin inşa ettikleri evlerin ve okulların, yedikleri yemeklerin, geçimlerini nasıl sağladıklarının, başkalarıyla kurdukları ilişkilerin, düğün ve cenaze adetlerinin bir kaydını da içermektedir. Bu, literatürün Filistin'de hiç yaşamayan ve Filistin'i hiç görmeyen kişilere aktarılması demektir. İnsanların kendilerini Filistin'e bağlı hissetmeleri, o topraklara ve o geçmişe duyulan insani muhabbeti, sevgi ve özlem duygularının paylaşılması dolayısıyla Filistinli kimliğinin korunması[114] dönüşüm

[109] Said, *İktidar Siyaset ve Kültür*.
[110] Wacquant, "Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi", 55-56.
[111] Öz, "Hiza'nın Harabesi: Trajedinin Başlangıcına Tanıklık", 73.
[112] Mourid Barghouti, *Şairin Filistini*, çev. A. Melis Hafez (Klasik Yayınları, 2004), 62-63.
[113] Neslihan Demirci, "Peren B. Mut ile Filistin Direniş Edebiyatına Dair", içinde *Filistin'i Görme Biçimleri*, Birinci Basım, kitap editörü Neslihan Demirci (Everest Yayınları, 2025), 288.
[114] Davis, *Yerinden Edilenlerin Coğrafyaları*, 55.

için önemlidir. Çünkü Davis'in Dib Ahmed Kenan adlı bir köy kitabı yazarından aktardığına göre[115] vatan sadece topraktan ibaret değil daha fazlasıdır. Tarlalardaki bebeklikler, oyun alanlarındaki çocukluklar, gençliğin hevesleri ve ihtiyar heyetleri vs. de vatana dâhildir. Acıyla, umutla ve kaygıyla dolu olsa da anıların bütünü vatandır. Bir dikili ağacın, bir yerde bulunan ağacın dahi anlamları vardır. Dönüşüm ve toplumsal yeniden üretim için bu anlamlar kaybedilmemelidir.

İster vatanında olsun ister uzakta sürgün edilmiş olsun Filistin halkının, hem özgürlüğe kavuşmak hem de insanlığı uyandırmak üzere hep direnişte olması, dönüşümün ve toplumsal yeniden üretimin zeminidir. 7 Ekim 2023 tarihinden bu yana olan insani krizin ötesinde yıllardır Filistinlilere zulmedilmeyen alan kalmamıştır. Çeşitli hilelerle arsa ve toprak müsaderesine maruz kalan Filistinlilerin toprakları siyonistler tarafından kapışılmıştır.[116] Sadece askeri alanda baskı değil tarım alanında da dışlanarak ekonomik baskı yaşamıştır Filistinliler.[117] Filistin şehirleri köye dönmüş, köyleri durağanlaşmıştır. Mülksüzleştirme, vergilendirme politikaları, sokağa çıkma yasakları ve farklı barikatlarla zor durumda bırakılan Filistinliler sefilliğe, yoksulluğa ve alt tabakaya itilmiştir. Üst tabakayı ise Yahudi vatandaşlar oluşturmaya başlamıştır. Eğitim de dâhil tüm alanlarda eşitsizlik ve dengesizlik adeta kalıcı hale getirilmiştir. İşte Filistinlilerin direniş habitusunu, bu kalıcılığı kabul etmeden söz konusu zulmü toplumsal yeniden üretime dönüştürmek şeklinde düşünmek gerekmektedir. Çünkü zulüm, Filistinlileri dönüşüme götürecek bir alışkanlıklar ve yatkınlıklar sistemine kapı aralamaktadır. Bourdieu'ya göre[118] habitus yani alışkanlıklar ve yatkınlıklar, birey ve sosyal yapı arasında köprü kurmaktadır. İktidar ilişkilerinin hem oluşması hem de yeniden üretilmesi gündelik yaşamda gerçekleşmektedir. Gündelik yaşamda toplumun hiyerarşi yapılanmasının ve iktidar ilişkilerinin kaynağında bu alışkanlıklar ve yatkınlıklar bulunmaktadır.

Filistin'de toplumsal yeniden üretim ve dönüşüm için en önemli unsurlardan biri boykottur. Çünkü burada ele alınan dönüşüm, bir yönüyle Filistinlilerin gücüne ve Bourdieu'nun söylemiyle sermayesine bağlı olsa da diğer yönüyle İsrail'in gücü ve sermayesinin zayıflamasına da bağlıdır. İsrail'in en önemli sermayesinin ekonomi alanında görünmesi, ekonomik bir direniş olarak boykota daha fazla önem kazandırmaktadır. İsrail'in Batı'ya ve özellikle ABD'ye bağlılığı da hesaba katılarak düşünülecek olursa ABD'nin İsrail'e desteği sorgulanması gerekmektedir. Sürekli insan haklarını çiğneyen bir ülkeye güvenlik desteği verilmemesi gerektiği ile ilgili konunun bir süredir Washington'un gündeminde[119] olduğu bilinmektedir. İsrail kesinlikle daimi bir şekilde insan haklarını ihlal ettiğine göre ABD'nin İsrail'i desteklemeye dair politikalarının değişmesi imkânsız olarak görülmemelidir. Çünkü Chomsky'e göre[120] son yıllarda özellikle gençler arasında kamuoyu görüşünün bayağı değiştiği düşünülmektedir. ABD'nin İsrail'e olan desteği hayati önem taşımaktadır ve ABD İsrail'in Batı Şeria'daki

BY-NC-ND 4.0

115 Davis, *Yerinden Edilenlerin Coğrafyaları*, 186.
116 Kemal Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1923)*, Altıncı Baskı (Timaş Yayınları, 2018), 199.
117 Pappé, *Unutulmuş Filistinliler*, 119.
118 Neşe Öztimur, "Feminist Teoride Pierre Bourdieu Tartışmaları", içinde *Ocak ve Zanaat*, kitap editörü Güney Çeğin vd. (İletişim Yayınları, 2014), 583.
119 Chomsky ve Pappé, *Filistin Üzerine Konuşmalar*.
120 Chomsky ve Pappé, *Filistin Üzerine Konuşmalar*, 136.

yasadışı Yahudi kolonilerini, Gazze saldırılarını veya Doğu Kudüs'teki ev yıkımlarını azaltmasını istemektedir.[121] Pappe de Filistin'deki barışın ve değişimin içeriden olmayacağını, dış baskılarla mümkün olacağını tahmin etmektedir.[122] Bu açıdan İsrail'in ABD aracılığıyla hissedebileceği baskı, ABD'nin eleştirilere konu edilmesinden ve boykota dâhil edilmesinden geçmektedir. ABD ve dolayısıyla İsrail'in baskılanması ve politika değişikliğine zorlanması açısından Chomsky, boykot gibi basit bir eylemde potansiyel görmektedir. Boykot aracılığıyla büyük bir farklılık yaratılabilir. Elit tartışmalarda boykotun küçümsenmesine rağmen ilgili belgelere yakından bakılırsa gerçek etki görülebilir. Boykotun yaygın bir aktivizm haline gelmesiyle ABD'deki yerel lobiler ve iş lobilerinin çıkarlarına zarar verilirse ABD'nin İsrail'e destek politikası kolaylıkla değişebilir.[123] Böylece Filistin'de toplumsal yeniden üretimin ve dönüşümün imkânı, İsrail'in sermayesinin güçlü olduğu alanlarda zayıflamasıyla, ABD politikalarıyla ve boykot konusuyla bu şekilde ilişkilendirilebilir.

Sonuç

Pierre Bourdieu'nun sosyolojik yaklaşımı ve kavramları, İsrail'in Filistin'deki işgalini/soykırımını geleneksel siyasi ve askeri analizlerin ötesinde, ekonomik, kültürel ve sembolik gücün, direnişin iç içe geçtiği çok katmanlı bir toplumsal mücadele alanı olarak aydınlatmaktadır. Filistin'deki yerel mücadelenin küresel yankılarını gündemimize alarak hem yerel hem küresel boyutlara odaklanmamızı sağlamaktadır. Bu makale boyunca, Filistin'in tarihsel çarpıtılması, sömürgeci güç dinamikleri, sermaye türlerinin dağılımı, sembolik şiddet mekanizmaları ve direniş habitusunun oluşumu, dönüşümün imkânı gibi unsurlar incelenmiştir. Bourdieu'nun alan (field), sermaye (capital), habitus (habitus) ve doxa gibi temel araçları, meseleye uyarlanınca kültürel, sembolik ve sosyal yeniden üretim süreçlerini içeren kavramlar olarak öne çıkmıştır. Böylece Filistin-İsrail meselesi bir toprak kavgasından ibaret görülemez. Nitekim literatürde Filistin'in tarihi dış hegemonyaların dayattığı bir senaryo olarak belirginleşmektedir. Çünkü bu tarihi şekillendiren süreç ve unsurlar, Osmanlı'nın hâkimiyetinden sonra İngiliz mandasından başlayan siyonist yerleşimcilik, Nakba, 1967 savaşı ve intifadalardır. Bu sürecin bariz bir şekilde yansıttığı durum, Filistin ve İsrail arasındaki güç asimetrisidir. İsrail, askeri üstünlüğünü ekonomik ve diplomatik sermaye ile pekiştirmektedir. Filistinliler de kültürel ve sosyal sermayelerini direniş stratejilerine dönüştürmeye çalışan bir duruş sergilemektedir.

İsrail'in Filistin işgalindeki birçok boyut Bourdieu'nun sermaye türleri analiz edilerek incelenmiştir. Ekonomide İsrail'in Batıya ve ABD'ye bağlı bir şekilde üstünlüğü, Filistin'in ise boykotlar ve yerel üretimle şekillenen direniş ekonomisi söz konusudur. Nakba hafızası ve köy kitapları gibi araçlarla Filistin kimliği kuşaktan kuşağa kültürel sermaye ile aktarılmaktadır. Filistin'de aile bağlarıyla, sivil toplum kuruluşlarıyla ve BDS hareketi gibi ağlarla dayanışmayı güçlendiren unsur sosyal sermayedir. Bir tarafta Filistinlilerin adalet ve vicdan temelindeki direnişi diğer taraftan İsrail'in demokrasi imajıyla aradığı itibar, meşruiyet ve prestij, Bourdieu'nun sembolik sermayesinin konusudur. Tüm bu sermayeler

[121] Loewenstein, *Filistin Laboratuvarı*, 66.
[122] Chomsky ve Pappé, *Filistin Üzerine Konuşmalar*, 109.
[123] Chomsky ve Pappé, *Filistin Üzerine Konuşmalar*, 74-76.

arasındaki etkileşim, onun alan teorisiyle de ilişkili olarak Filistin-İsrail çatışmasının farklı arenalarındaki (siyasi, kültürel, ekonomik) sürekli bir güç dengesi arayışı olduğunu göstermektedir.

Kolonyal hâkimiyetin ya da Siyonist yerleşimciliğin Filistin'deki toplumsal yapıyı nasıl etkilediği, Bourdieu'nun Cezayir'deki gözlem ve analizlerinin Filistin'deki benzerlik ve farklılıkları ışığında anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu açıdan görülmüştür ki; Cezayir'deki Fransız sömürgeciliği gibi İsrail işgal ve soykırımı da, Filistin'deki toplumsal hayatı piyasa ekonomisi ve şiddet yoluyla bozarak Filistinlileri yerinden etmiş ve etmektedir. Ancak Cezayirlilerin sömürgeciliğe karşı kabulleniş ve kaderciliğinden farklı olarak Filistinlilerde güçlü bir direniş ve kolektif irade söz konusudur. Bu irade, intifada gibi ayaklanmalarla somutlaşmakta ve boykot gibi tepkilerle küreselleşmektedir. Böylece Bourdieu'nun doxa kavramıyla anlayabildiğimiz İsrail'in 'kendini savunma' iddiası ve söylemi, Filistin topraklarına dair algısı ve 'boş arazi' miti deşifre olmaktadır. Ayrıca İsrail'in sembolik şiddeti, dil ve medya manipülasyonları, Filistin kimliğini itibarsızlaştırması ve işgali meşrulaştırması da söz konusu deşifreye dâhildir. Bourideu'ya göre dil basit bir iletişim aracı değil simgesel olarak bir mücadele alanıdır. Dil ile ilgili tüm pratikler meşru pratiklere, yani egemen olanların pratiklerine göre ölçülmektedir.[124] İsrail'in sembolik şiddetinin ve işgalinin ev yıkımları gibi fiziksel tezahürleri de bulunmaktadır. Tüm bunlara karşı Filistinlilerin sanat, edebiyat ve sivil toplum hareketleri yoluyla geliştirdiği kültürel bir direniş söz konusudur. Bu da Filistin'in bir fikir ve aidiyet alanı olarak yeniden inşa edilmesi anlamına gelmektedir.

Filistinlilerin habitusunu İsrail'in politikaları şekillendirmektedir. Buna göre gündelik pratiklerden uluslararası hak arayışına kadar uzanan direniş yatkınlığını Filistinlilerin direniş habitusu olarak adlandırmak mümkündür. Bu direniş habitusu makalenin sonucu bağlamında bize şöyle bir olanak tanımaktadır: Filistin'deki uzun yıllar devam edegelen işgalin direniş habitusunu doğurduğu gibi bu direniş habitusu da Filistin'de dönüşüme ve toplumsal yeniden üretime gebedir.

Sonuç olarak, Bourdieu'nun çerçevesi Filistin-İsrail çatışmasında güç ilişkilerinin toplumsal dokuyu nasıl yeniden yapılandırdığını ve direnişin işgale/soykırıma nasıl meydan okuduğunu açıklayan bir perspektif sunmaktadır. Filistinlilerin mücadelesi, yerel olarak kimliklerini koruma çabasını aşmakta, küresel adalet ve insan hakları bağlamında bir paradigma değişikliğine çağrı yapmaktadır. Buradan hareketle tüm boyutlarıyla Filistinlilerin mücadelesinin uzun vadede toplumsal dönüşümü mümkün kıldığını vurgulamak gerekmektedir. Diğer taraftan İsrail'in işgal politikalarının sürdürülebilirliği de en önemli sorgulama konusudur. Filistin-İsrail meselesiyle ilgili yapılacak çalışmalarda, Bourdieu'nun teori ve kavramları güncel olaylar (örneğin, 7 Ekim 2023 sonrası Gazze krizi) ışığında genişletilerek direnişin-mücadelenin evrensel boyutları daha derinlemesine incelenebilir. Bourdieu'nun sosyolojisinden faydalanarak Filistin meselesi, tarihsel bir vaka olmaktan öteye taşınıp çağdaş toplumsal mücadelelerin prototipi olarak konumlandırılabilir.

[124] Bourdieu, *Language And Symbolic Power*, 53.

BY-NC-ND 4.0

Açıklamalar

1. Etik kurul izni: Bu çalışma için gerekmemektedir.

2. Katkı oranı beyanı: Yazar, makaleye başkasının katkıda bulunmadığını beyan etmektedir.

3. Çıkar çatışması beyanı: Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

Kaynakça

Albanese, Francesca. Anatomy of a genocide: Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights in the Palestinian territories occupied since 1967. A/HRC/55/73. United Nations Human Rights Council, 2024. https://www.un.org/unispal/document/anatomy-of-a-genocide.

Albiz, Ümmügülsüm. "Habitusu, Kültürel ve Sembolik Sermayesiyle Eleştirmen-Yazar ve Çevirmen: Nurullah Ataç". *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, no. 82 (2022): 1-24. https://doi.org/10.32704/erdem.2022.82.001.

Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel): Order on Provisional Measures, General List No. 192 (International Court of Justice (ICJ) 26 Ocak 2024). https://www.icj-cij.org/node/203447.

Aras, Bülent. *Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye*. Bağlam, 1997.

Ateş, Enes. "Direniş Edebiyatı Kavramı ve Gassan Kanafani Üzerine Notlar". Içinde *Filistin'i Görme Biçimleri*, Birinci Basım, kitap editörü Neslihan Demirci. Everest Yayınları, 2025.

Barghouti, Mourid. *Şairin Filistini*. Çeviren A. Melis Hafez. Klasik Yayınları, 2004.

Bourdieu, Pierre. *Bekârlar Balosu*. Çeviren Çağrı. Eroğlu. Dost Kitabevi, 2009.

Bourdieu, Pierre. *Bir Otoanaliz İçin Taslak*. Çeviren Murat Erşen. Bağlam Yayıncılık, 2012.

Bourdieu, Pierre. *Eril Tahakküm*. İkinci baskı. Çeviren Bediz Yılmaz. Bağlam, 2015.

Bourdieu, Pierre. *Language And Symbolic Power*. Editör John B. Thompson. Çeviren Gino Raymond ve Matthew Adamson. Polity Press, 2009.

Bourdieu, Pierre. *Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine*. Çeviren Hülya Tufan. Kesit Yayıncılık, 1995.

Bourdieu, Pierre. *Simgesel Sermaye ve Toplumsal Sınıflar*. Çeviren Nazlı Ökten. no. 76 (2014): 192-203.

Bourdieu, Pierre. *Sosyoloji Meseleleri*. İkinci Baskı. Çeviren Filiz Öztürk, Büşra Uçar, Mustafa Gültekin, ve Aslı Sümer. Heretik, 2016.

Bourdieu, Pierre. *Toplumbilim Sorunları*. Çeviren Işık Ergüden. Kesit Yayıncılık, 1997.

Calhoun, Craig. "Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları". İçinde *Ocak ve Zanaat*, kitap editörü Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, ve Ümit Tatlıcan, çeviren Güney Çeğin. İletişim Yayınları, 2014.

Chomsky, Noam, ve Ilan Pappé. *Filistin Üzerine Konuşmalar*. Editör Frank Barat. Çeviren Solmaz Kâmuran. İnkılâp Kitabevi, 2016.

Cleveland, William L. *Modern Ortadoğu Tarihi*. Birinci Basım. Çeviren Mehmet Harmancı. Agora Kitaplığı, 2008.

Davis, Rochelle. *Yerinden Edilenlerin Coğrafyaları: Filistin Köy Tarihleri*. Birinci Baskı. Editör Güllistan Yakın. Çeviren Hayrullah Doğan. Koç Üniversitesi Yayınları, 2016.

Demirci, Neslihan. "Peren B. Mut ile Filistin Direniş Edebiyatına Dair". Içinde *Filistin'i Görme Biçimleri*, Birinci Basım, kitap editörü Neslihan Demirci. Everest Yayınları, 2025.

Deniz, Tuba. "Filistin'e Sinematografik Bir Ağıt: Burası Cennet Olmalı". Içinde *Filistin'i Görme Biçimleri*, Birinci Basım, kitap editörü Neslihan Demirci. Everest Yayınları, 2025.

Doğrul, Mürsel. "Filistin-İsrail Sorununun Muhtemel Arabulucu Aktörü olarak Japonya'nın Kapasitesi/İmkanları", *Filistin Araştırmaları Dergisi*, no. 5 (Haziran 2019): 81-101. https://doi.org/10.34230/fiad.515109.

Fırat, H. "Filistin Sorunu ve Direnişin Sorunları". *Ekim Yayın Organı*, 2024.

Garaudy, Roger. *İlahi Mesajlar Toprağı: Filistin*. İkinci Baskı. Çeviren Cemal Aydın. Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2011.

Gürseler Solak, Ceren. "Filistin-İsrail Sorununda Paradigma Değişikliği: Apartheid, Uzatılmış Yasa Dışı İşgal ve Self-Determinasyon". *Filistin Araştırmaları Dergisi*, no. 15 (Haziran 2024): 195-236. https://doi.org/10.34230/fiad.1461676.

Havetme, Nayif. *Filistin'de Halk Savaşı ve Ortadoğu*. Çeviren Mehmet Emin Bozarslan. Ant Yayınları, 1970.

BY-NC-ND 4.0

Hengil, Ökkeş. "Türkiye'de Filistin Edebiyatının Alımlanması". İçinde *Filistin'i Görme Biçimleri*, Birinci Basım, kitap editörü Neslihan Demirci. Everest Yayınları, 2025.

Human Rights Violations in Palestine and Gaza Genocide Report. Human Rights and Equality Institution of Türkiye, 2024.

Kanafani, Gassan. *Filistin'in Çocukları: Hayfa'ya Dönüş ve Diğer Hikâyeler*. Birinci Basım. Çeviren Seher Özbay. Otonom Yayıncılık, 2010.

Kanafani, Ghassan, George Habbaş, Abu Ali Mustafa, vd. *Filistin: Devrim Sürüyor*. Birinci Baskı. Editör Evrim Opuz. Çeviren Akın Sarı. Anka Yayıncılık, 2007.

Keş, İbrahim. "Crisis and Transformation of the Public Sphere: A Study on Rights, Identities and Subjectivities". *DiHA: Journal of Interdisciplinary Legal Studies*, no. 1 (2024): 88-101. https://doi.org/10.5281/ZENODO.13857179.

Koytak, Elyasa. "Tahakküme Hükmetmek: Bourdieu Sosyolojisinde Toplum ve Bilim İlişkisi". *İstanbul University Journal of Sociology* 3, no. 25 (2013): 85-101.

Köse, Hüseyin. *Bourdieu Medyaya Karşı: İşbirlikçi, Zorba ve Çığırtkan Medya*. Birinci Basım. Papirüs Yayınları, 2004.

Loewenstein, Antony. *Filistin Laboratuvarı: İsrail İşgal Teknolojilerini Dünyaya Nasıl İhraç Ediyor?* Çeviren Özlem Özarpacı. Metis Yayınları, 2024.

Mahalli, Hüsnü. *Filistin Benimdir*. Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020.

Massad, Joseph. "Jewish Suffering, Palestinian Suffering". Opinion. *Aljazeera*, 03 Aralık 2013. https://www.aljazeera.com/opinions/2013/12/3/jewish-suffering-palestinian-suffering.

Mourad, Kenize. *Toprağımızın Kokusu: Filistin ve İsrail'in Sesleri*. Çeviren M. Nedim Demirtaş. Everest Yayınları, 2004.

Öke, Kemal. *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1923)*. Altıncı Baskı. Timaş Yayınları, 2018.

Öz, Hanife. "Hiza'nın Harabesi: Trajedinin Başlangıcına Tanıklık". İçinde *Filistin'i Görme Biçimleri*, Birinci Basım, kitap editörü Neslihan Demirci. Everest Yayınları, 2025.

Özsöz, Cihat. "Pierre Bourdieu Sosyolojisi ve Simgesel Şiddet". Yüksek Lisans, Hacettepe Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Öztimur, Neşe. "Feminist Teoride Pierre Bourdieu Tartışmaları". İçinde *Ocak ve Zanaat*, kitap editörü Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, ve Ümit Tatlıcan. İletişim Yayınları, 2014.

Palabıyık, Adem. "Pierre Bourdieu Sosyolojisinde Habitus, Sermaye ve Alan Üzerine". *Habitus Toplumbilim Dergisi*, no. 1 (2020): 1-22.

Pappé, Ilan. *İsrail Hakkında On Mit*. Çeviren S. Erdem Türközü. Nika Yayın, 2018.

Pappé, Ilan. *Modern Filistin Tarihi: Tek Ülke, İki Halk*. Çeviren Nuri Plümer. Phoenix, 2007.

Pappé, Ilan. *Unutulmuş Filistinliler: İsrail'deki Filistinlilerin Tarihi*. Çeviren Tuğçe Ersoy Ceylan. Küre Yayınları, 2020.

Pappé, Ilan. *Yeryüzünün En Büyük Hapishanesi: İşgal Altındaki Toprakların Tarihi*. Çeviren Tuğçe Ersoy Ceylan. Küre Yayınları, 2023.

Pappé, Ilan, ve Noam Chomsky. *Yaşamla Ölüm Arasında Gazze: Dünden Bugüne Filistin Sorunu*. Editör Frank Barat. Çeviren Taylan Doğan ve Ali Kerem Saysel. Bgst Yayınları, 2011.

Resolution 242: The Situation in the Middle East, S/RES/242 UN Security Council (1967). https://digitallibrary.un.org/record/90717?v=pdf.

Resolution 2334: The Situation in the Middle East (including the Palestinian question), S/RES/2334 (2016). https://press.un.org/en/2016/sc12657.doc.htm.

Said, Edward W. *İktidar Siyaset ve Kültür: Söyleşiler*. Çeviren Salih Özer. Hece Yayınları, 2016.

Said, Edward W. *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu*. Çeviren Selahaddin Ayaz. Pınar Yayınları, 1989.

Sandıklı, Atilla, ve Erdem Kaya. "Barış Çalışmaları Perspektifinden İsrail-Filistin Sorunu". İçinde *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, Birinci Baskı, editör Sandıklı Atilla. Bilgesam Yayınları, 2012.

BY-NC-ND 4.0

Savage, Mike. "Pierre Bourdieu'nün Kayıp Kent Sosyolojisi," Çeviren Ebru Soytemel. *Cogito*, no. 76 (2014): 106-20.

Scott-Baumann, Michael. *Kısa İsrail-Filistin Tarihi*. Çeviren Aslı Önal. Say Yayınları, 2024.

Sinvar, Yahya İbrahim. *Diken ve Karanfil: Filistin'in Bilinmeyen Hikâyesi*. Ekin Yayınları, 2024.

Swartz, David. *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*. Dördüncü Baskı. Çeviren Elçin Gen. İletişim Yayınları, 2018.

Tellioğlu, Ömer. *Filistin'e Musevi Göçü ve Siyonizm (1880-1914)*. Birinci Baskı. Kitabevi, 2015.

Wacquant, Loic. "Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi". İçinde *Ocak ve Zanaat*, kitap editörü Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, ve Ümit Tatlıcan, çeviren Ümit Tatlıcan. İletişim Yayınları, 2014.

Yaşar, Fatma Tunç, Sevinç Alkan Özcan, ve Zahide Tuba Kor. *Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin*. Yedinci Baskı. İHH İnsani Yardım Vakfı Yayınları, 2010.

Yılmaz, Ayhan Nuri, ve Vahide Alagöz. "Birleşmiş Milletler'in Filistin Politikası". *Journal of Economics and Political Sciences* 3, no. 2 (2023): 113-24.

Yılmaz, Cemile. "Bourdieu'da Temel Kavramlar ve Simgesel Şiddet Analizi". *Habitus Toplumbilim Dergisi*, 2020, 161-79.

BY-NC-ND 4.0

Extended Abstract

This article applies Pierre Bourdieu's sociological framework to reframe the Palestinian-Israeli conflict as a complex interplay of social, cultural, and symbolic struggles, transcending traditional military and political analyses. By leveraging Bourdieu's concepts of field, capital, habitus, symbolic violence, and doxa, the study illuminates the conflict's structural dynamics, from historical distortions under colonial hegemony to the transformative potential of Palestinian resistance. The analysis reveals how power asymmetries, rooted in economic, cultural, and symbolic capitals, sustain Israel's occupation, while Palestinian agency-expressed through cultural production, social solidarity, and global activism-challenges these hierarchies, offering pathways to societal reconfiguration.

The historical trajectory of Palestine, as outlined in the article, traces its evolution from a crossroads of civilizations to a site of imperialist and Zionist manipulation. Following the Ottoman Empire's dissolution, the British Mandate facilitated Jewish settlements, supported by external powers, which marginalized Palestinians and set the stage for territorial dispossession. The 1947 UN Partition Plan, rejected by Palestinians, sparked the 1948 Arab-Israeli War, culminating in the Nakba-a catastrophic expulsion of over 700,000 Palestinians and the destruction of hundreds of villages, as documented by Ilan Pappé. The 1967 Six-Day War further entrenched Israeli control over Gaza, the West Bank, and East Jerusalem, subjecting Palestinians to military governance that permeated daily life. The article critiques the 1993 Oslo Accords, often heralded as a peace milestone, as a deceptive interim that deepened Palestinian dependency on international aid while failing to curb Israel's expansionist policies, as Michael Scott-Baumann argues.

Bourdieu's fieldwork in Algeria provides a critical lens for understanding these dynamics, revealing parallels between French colonialism's disruption of Kabyle social structures and Israel's settler-colonial practices. In Algeria, French imposition of market economies dismantled traditional agrarian systems, creating hybrid cultures and social dislocations, as Craig Calhoun notes. Unlike Algeria's partial internalization of domination, Palestinian resistance exhibits a robust agency, transforming adversity into a collective counter-habitus. This resilience, evident in cultural productions like literature and oral histories, counters Israel's attempts at identity erasure, as Edward Said's analyses of colonial discourse further illuminate. The article highlights how Israel's policies, from linguistic manipulations (redefining "Palestinians" as "Israeli Arabs") to media portrayals of resistance as terrorism, deploy symbolic violence to legitimize occupation, paralleling Bourdieu's observations of colonial violence masked as civilization.

Bourdieu's field theory frames society as interconnected arenas where actors compete for capital, offering a robust framework for analyzing power dynamics in the conflict. Israel dominates political and economic fields through substantial U.S. military aid-billions annually, per Noam Chomsky-and diplomatic ties with global powers like Japan and India, as Bülent Aras details. This dominance enables Israel to shape international narratives, portraying itself as the "Middle East's only democracy" while marginalizing Palestinian voices. In contrast, Palestinians assert influence in cultural fields, leveraging literature,

BY-NC-ND 4.0

poetry (e.g., Mourid Barghouti's works), and village history books, as Rochelle Davis documents, to preserve identity and gain global solidarity. These fields are not isolated; Israel converts military might into symbolic legitimacy, while Palestinians transform cultural memory into diplomatic leverage through movements like Boycott, Divestment, Sanctions (BDS). The article emphasizes that these struggles reflect Bourdieu's concept of fields as sites of constant negotiation, where power is both contested and reproduced.

The article's analysis of capital types-economic, cultural, social, and symbolic-further elucidates the conflict's asymmetries. Economically, Israel's technological and military infrastructure, bolstered by Western support, starkly contrasts with Palestine's resistance economy, characterized by local production (e.g., zeytin cultivation) and boycotts, as seen in 1988 Intifada committees that disrupted Israeli markets. Edward Said's critique of aid dependency highlights how external support, particularly from Gulf states, risks undermining Palestinian self-reliance, reinforcing structural inequalities. Culturally, Palestinians preserve their heritage through education and Nakba narratives, despite Israel's restrictive controls on schools and curricula, as Pappé notes. Village books and oral histories serve as repositories of collective memory, countering attempts to erase Palestinian identity. Social capital manifests in robust family networks and civil society organizations, such as Sindyanat al-Galil, a cooperative of Palestinian and Jewish women promoting traditional olive oil production, which strengthens economic and cultural resilience. Symbolic capital pits Israel's pursuit of international prestige against Palestine's appeal to global conscience.

Symbolic violence, a cornerstone of Bourdieu's framework, emerges as a subtle yet pervasive mechanism in Israel's occupation. Linguistic manipulations, such as banning the term "Palestinian" or labeling resistance as terrorism, normalize hierarchies, as seen in media portrayals critiqued by Said and Pappé. Palestinians counter with cultural resistance, from self-education during curfews to artistic expressions, which disrupt these normalized oppressions, reinforcing their identity against systemic erasure. The concept of habitus, central to Bourdieu's sociology, frames Palestinian society as shaped by a resistance ethos forged in the crucible of Nakba, exile, and ongoing occupation. This habitus manifests in daily practices-agriculture as a symbol of land attachment, literature preserving memory, and activism sustaining solidarity. The Intifada, as Yahya Sinvar describes, becomes a lifestyle, integrating economic boycotts, cultural production, and political advocacy into a cohesive survival strategy.

The article's exploration of social reproduction and transformation posits that Palestinian resistance not only endures inequalities but harbors potential for societal renewal. Bourdieu's reproduction theory, typically focused on perpetuating hierarchies through capital, adapts here to highlight how adversity fuels transformation. Boycotts, a key economic resistance tool, weaken Israel's capital by targeting its Western-backed markets, with Chomsky and Pappé suggesting that U.S. policy shifts-driven by activism and public opinion changes-could amplify this impact.

In conclusion, Bourdieu's sociological lens reveals the Palestinian-Israeli conflict as a multidimensional arena where military dominance intertwines with cultural erasure, yet

BY-NC-ND 4.0

Palestinian resistance-through accumulated capitals and habitus-offers transformative possibilities. The conflict, rooted in colonial histories and sustained by power asymmetries, mirrors global patterns of domination and agency. By deconstructing Israel's symbolic violence and celebrating Palestinian resilience in cultural and social spheres, the article positions the struggle as a prototype for understanding colonial legacies and resistance's potential to reconfigure them. Future research could extend this analysis to contemporary crises, such as post-2023 Gaza developments, to explore how external pressures and internal agency continue to shape prospects for equity and human rights, reinforcing Palestine's role as a universal call for justice.

BY-NC-ND 4.0